

Chloptsjenko zat nog een kwartier lang te schreeuwen en ging toen weg. Maar Moushenston ruziede verder met zijn leeftijdgenoot en landsman Levin. Moushenston hield vol, dat het overal beroerd was, maar dat het in Amerika naar verhouding nog het beste was:

— Denk je soms, dat ik niet weet, dat ze aan mij verdienen? Ik ben geen jongen van vijf jaar. Ik begrijp dat best. Je zegt, dat het uitbuiters zijn, maar wat zou dat? Ik leef hier in Detroit met uitbuiters ondanks alles beter dan in Bobroeisk zonder uitbuiters.

Levin maakte zich kwaad:

— Zo kan alleen de lakei van een rijke heer oordelen! Maar ik ben geen lakei, ik ben een arbeider. Liever in armoede leven, dan zich zulke gemeenheden laten welgevalen. Heb je gehoord, wat hij verteld heeft? Ze hebben hem omgekocht, dat is duidelijk. Ze zijn tot de verschrikkelijkste misdaden bereid, als het er om gaat ons tegen de Russen op te zetten...

Ze gingen voort met twisten, tot Dabowski zei, dat het tijd was om de kroeg te sluiten.

Twee dagen later stond er in de „Daily Worker” een klein, maar scherp artikel met als kop „Waarmee houdt mijnheer Bernson zich bezig?”, dat hun oude correspondent Joe Levin geschreven had. „De zaak Minajew blijft alle vredesstrijders beroeren, — werd er in het artikel gezegd — en wij moeten vaststellen, dat de enige getuige in deze aanklacht, de heer Chloptsjenko, in het openbaar verklaard heeft, dat hij er lang niet zeker van was, dat hij bij de Sowjet-handelsmissie geweest was en een onderhoud had gehad met Minajew. De heer Chloptsjenko maakte er geen geheim van, dat hij de verklaringen had afgelegd op raad van de medewerker van het State Department, de heer Bernson. Zeker, wij weten, dat de heer Bernson een van de inspiratoren van de anti-Sowjet-politiek is, maar wij waren er eerlijk gezegd niet op verdacht, dat het State Department zich zou laten verlokken door de twijfelachtige lauweren van het Federale Bureau en van de verschillende afdelingen van het Pentagon. Wij hebben het recht de vraag te stellen: waarmee houdt de heer Bernson zich eigenlijk bezig?”

Toen kolonel Roberts dit artikeltje las, moest hij lachen: Bernson heeft zich mooi geblameerd. Men mag nu eenmaal geen dilettant zijn. Ik kan me voorstellen, wat er nu op het State Department gaande is... Dat is een lesje voor hen. Dan hadden ze mij maar om raad moeten vragen... Toen bedacht Roberts: de diplomaten hebben een lesje gekregen, maar men mag de roden geen overwinning bezorgen. Vroeg of laat moeten we Minajew toch uitwijzen. Maar zo'n Chloptsjenko is gevaarlijk. Hij zou chantage kunnen plegen... En Roberts liet in allerijl Dubbelt bij zich komen.

De officier van justitie Murray was door de krant geschokt en schreeuwde tegen zijn echtgenote:

— Waarom hebben ze mij die zaak op mijn hals geschoven? Ze hebben me in een ongelukkige positie gebracht. Bernson heeft me gezegd, dat Chloptsjenko een eerlijk mens is, niet meer en niet minder. Maar alle Russen zijn schurken en Bernson is de grootste ezel van Amerika. Ik ben achteenvijftig en ik wil niet uitgelachen worden als was ik de eerste de beste snotjongen!

Zijn vrouw smeekte hem:

— Wind je toch niet op. Je weet immers, dat je je niet mag opwinden. Weiger die zaak verder te behandelen en daarmee basta. Ik ben ervan overtuigd, dat daardoor je bloeddruk hoger is geworden...

Bernson was verslagen: hij begreep, dat hij het spel verloren had. Zonder iemand om raad te vragen, had hij de getuige naar voren geschoven. Het was dom geweest op Chloptsjenko te vertrouwen. Iemand, die zijn eigen vaderland zo gemakkelijk verried, zou een vreemd land nog gemakkelijker verraden. Ze zullen me dat niet vergeven. Ze zullen hun handen in onschuld wassen en zeggen „een zekere Bernson is de schuldige...” Ik zal naar een kantoor moeten gaan en facturen moeten schrijven... Bernson zat als een geslagene. De secretaris kwam vragen, of er in de „Literatoernaja Gazeta” iets belangrijks stond — dan moest het voor Boidge vertaald worden. Bernson keek hem met glazige ogen aan en met moeite kon hij stotterend uitbrengen: „Maak u dat u weggemt!”

Twee dagen later publiceerde een krant in Detroit een brief aan de redactie: Chloptsjenko was verontwaardigd over de „misselijke insinuatie van het communistische blaadje” en bevestigde, dat alles, wat hij voor het gerecht gezegd had, de zuivere waarheid was. Bernson was in de wolken; hij vatte weer moed en zei tegen zijn vrouw: „Dat proces zal nog heel wat stof doen opwaaien.” Zijn vrouw gaf ten antwoord: „Jongske, wees toch voorzichtig.” De officier van justitie gaf opdracht Chloptsjenko voor verdere verklaringen op te roepen. Chloptsjenko kwam echter niet. De kranten berichtten, dat in de nacht van vier op vijf April een nog niet door de politie gevonden moordenaar Chloptsjenko doodgeschoten had, toen deze van het kroegje van Dabowski naar huis terugkeerde. De kranten zeiden, dat de roden Chloptsjenko vermoord hadden, omdat ze deze gevaarlijke getuige uit de weg wilden ruimen. De „Daily Worker” plaatste nog een artikel van Joe Levin, die verzekerde, dat Chloptsjenko zijn bekentenis had gedaan in het bijzijn van zes getuigen en dat hij de brief aan de redactie niet had kunnen schrijven, omdat hij permanent dronken was geweest en dat de moordenaar van Chloptsjenko niet daar gezocht werd, waar hij gezocht moest worden, — „de daden leiden naar dezelfde Bernson”.

Bernson schreeuwde: „I-i-ik sla die lasteraar dood!”... Wat Murray, de officier van justitie, betreft, die was ziek van opwinding.

Op acht April ontmoette Danilewski op een receptie Doolittle, republi-

kein en eigenaar van een grote krant. Zij zaten in de rooksalon en dronken sherry. Danilewski wist, dat Doolittle het State Department haatte. Een week daarvoor had hij in zijn krant geschreven: „Wij zijn bezig een paar stadswijken in Berlijn te redden, maar ondertussen maken de communisten zich van half China meester en rukken op naar Nanking. Wij bewapenen met een ernstig gezicht het leger van Luxemburg, maar ondertussen nemen de communisten de soldaten van Tsjiang-Kai-sjek hun uitstekende Amerikaanse wapens af. Onze diplomaten vergeten, dat Azië voor ons niet minder belangrijk is dan Europa.” Doolittle had ook een persoonlijke grond voor deze haat: zijn broer, die veertien jaar in diplomatieke dienst geweest was, was onlangs ontslagen en in zijn plaats was een jonge democraat, een gunsteling van Boidge, aangesteld.

Eerst spraken zij over koetjes en kalfjes. Doolittle toonde belangstelling voor wat de Russen rookten — sigaretten, sigaren of een pijp. Toen Danilewski hem de Russische sigaretten beschreef, moest Doolittle lachen:

— Dat zou niets voor mij zijn, ik kauw toch al papier . . .

Danilewski vroeg glimlachend:

— Hoe is u de laatste sensatie in verband met de zaak van de Russische rechtskundige adviseur bevallen, mijnheer Doolittle?

Doolittle was op zijn hoede; hij wilde liever luisteren dan spreken:

— Ik ben niet geheel op de hoogte . . . Misschien kunt u het me vertellen? . . .

Danilewski legde in het kort uit, waar het om ging. Hij stelde zowel het ongeloofwaardige karakter van de „instructie” vast, als ook in hoeverre er staat te maken viel op iemand als Chloptsjenko, die gecollaboreerd had met de Duitsers en het geheimzinnige waas, dat er rond zijn vermoordding hing.

— Men kan niet, — zei Danilewski, — een uitweg zoeken uit het Berlijnse slop en tegelijkertijd een dergelijke tragi-comedie opvoeren . . . U spreekt over „open deuren”, over de noodzakelijkheid tot nauwere samenwerking te komen, maar hier worden alle normen van het internationale recht met voeten getreden. Wat zou u zeggen, als wij hetzelfde deden?

Doolittle grijnsde:

— Ik zeg, wat ik al honderd keer gezegd heb, — van buitenlandse politiek hebben wij geen kaas gegeten. U weet, dat ik voor uw systeem niets voel, ik ben van mening, dat uw regime onmogelijk is, begrijpt u — absoluut onmogelijk. In het bijzonder ben ik zeer ongerust over de gebeurtenissen in Azië . . . Het is heel goed mogelijk, dat wij op een kwade dag oorlog met u zullen moeten voeren. Maar zolang er geen oorlog is, moeten we de vrede organiseren. Het ergste van alles is wat onze diplomaten uitknobbelen, iets tweeslachtigs, half oorlog, half vrede. Ik dank u voor het interessante onderhoud, mijnheer Danilewski. Maar uw soort sigaretten rook ik liever niet . . .

Danilewski was tevreden over het gesprek. En werkelijk, een dag

later herinnerde de krant, die aan Doolittle behoorde, aan een reeks vreemde omstandigheden, die met de zaak van de aanslag op Tennessee samenhangen, en deed een aanval op het State Department.

Boidge liet Bernson roepen:

— U heeft duizend-en-één domheden begaan. Wie heeft u het recht gegeven zich met avonturiers in te laten? Ik vraag u niet eens, waar u die Chloptsjenko opgedaan hebt, maar wat hebt u met hem gedaan?

— Ik weet daar niet meer van dan u... Het is waar, dat ik hem als getuige heb aangesleept. U hebt me zelf gezegd, dat we moesten bewijzen, dat Minajew schuldig was...

— Ik heb gezegd, dat u met onze Russen overleg moest plegen om de officier van justitie het bewijsmateriaal te verschaffen. Maar waar heeft u zich mee beziggehouden? Met moordenaars? Leest u maar eens, wat Doolittle schrijft... Het is uw geluk, dat ik u niet dadelijk kan ontslaan, want ik wil niet, dat de roden een overwinning boeken. U krijgt verlof, maar u komt hier niet meer terug.

Toen men Minajew meedeelde, dat hij uit Amerika uitgewezen zou worden, glimlachte hij:

— Dat is trouwens redelijk — men kan niet te lang te gast blijven. Het spijt me alleen voor de officier van justitie — ik vrees, dat hij onze scheiding niet zal overleven...

Danilewski deed Minajew uitgeleide. Ineens schoot hem te binnen:

— Bij de missie is een brief voor u gekomen. Ik heb hem vergeten mee te nemen... Een vrouw, naar het schijnt een werkster, schreef, dat u niet moest denken, dat er in Amerika alleen schurken waren en zij wenste u een goede reis... Een zeer ontroerende brief... De kranten schreven, dat er bij u literaire ontwerpen gevonden waren. Schrijft u?

Minajew zei verlegen:

— Niet de moeite waard. Oude frontindrukken...

— Nu heeft u heel wat nieuwe indrukken opgedaan! Daar kunt u een hele roman over schrijven... Spoedig zult u Moskou zien en uw familie... Ik heb een belangrijk verzoek: belt u mijn dochttertje op. Noteert u even: W. Kirowskaja, 1—49—00. Vraagt u naar Maroesia. Zegt u haar, dat ik van de zomer hier vandaan hoop te gaan... Een hartelijke kus. Maar dat weet u zelf wel...

Toen hij thuiskwam, zette Danilewski de radio aan. In Moskou was het al middernacht. Klokgelui, getoeter, stilte... Over drie weken wordt Maroesia achttien. Ze zit in de laatste klas. Ze zal nu wel opgewonden zijn — spoedig beginnen de examens. Misschien is ze al verliefd. En ik zit hier en weet nergens van. Ik voer gesprekken met een zekere Doolittle... Ik begrijp, dat het natuurlijk gebeuren moet, maar ik zou toch graag Maroesia eens zien... Misschien is ze naar een toneelstuk geweest en gaat ze nu naar huis. Lente, het ijs is al weg, een koude blauwe maan, lantaarns... Iemand onder de boog van een poort lacht...

Hij huiverde en ging aan zijn werk.

Moskou bereidde zich voor op de Eerste Mei. In de straten werden vlaggen en portretten opgehangen. In de huizen werd schoonmaak gehouden. De ramen werden gelapt en de vloeren geboend. Maria Michailowna was in de keuken, ze had juist het deeg aangemaakt, toen ze op de gang de stem van haar zoon hoorde. Zij weifelde eerst: misschien verbeeldde ze het zich, het zou immers de eerste keer niet zijn... Maar toen kwam Mitja de kamer binnen. Ze omhelsde hem, met haar handen vol deeg drukte ze zich tegen hem aan, mager en klein als ze was.

— Mitja, wat hebben ze met je gedaan?

— De schurk naaide mijn knoop eraan en zei, dat die er van mijn leven niet meer af zou gaan, maar na een week was ze er al af...

Toen kwam Olja thuis. In het afgeschutte hokje omhelsde hij haar. Hij kon geen woord uitbrengen. Ook Olja zei niets. Toen begon hij te vertellen:

— Begrijp je, hoe moeilijk het hun viel zich eruit te redden? Ze hebben goede kleermakers, maar met de rechtswetenschap is het maar treurig gesteld... Ik weet nu...

Zij fluisterde „houd toch op” — ze was bang, dat hij weer grapjes zou beginnen te maken. Maar hij zei:

— Ik weet nu, dat ik niets wist. Ik wist niet, wat jij voor me betekent, en ik wist niet, wat voor een volk wij zijn. Ik zei het wel steeds, maar ik begreep het niet echt...

Hij sprak met zulk een voor hem ongewone bewogenheid, dat Olja zich niet goed kon houden en in tranen uitbarstte.

Gewoonlijk kwam de post 's avonds, maar die dag werd de streekkrant vroeger bezorgd en Kranz had gelegenheid deze nog in de eetzaal door te lezen. Hij begon altijd met pagina twee, daar stonden geregeld interessante artikelen over nieuwe arbeidsmethoden, gegevens over de productie van verschillende ondernemingen en daar zou ook onverwacht iets goeds of slechts kunnen staan over de fabriek voor landbouwmachines, waar Kranz werkte. Aandachtig las hij een artikel over onregelmatigheden in een klokkenfabriek, keek de mededelingen door over de uitzaai van wintergraan en ging verder met de vierde pagina. In Griekenland, in de omgeving van het Grammosgebergte, werd nog steeds verbitterd gestreden. In Amerika had men twaalf leidende functionarissen van de communistische partij een proces aangedaan. In Frankrijk waren mijnwerkersstakin-

gen uitgebroken. Kranz zou juist de krant dichtvouwen, toen zijn aandacht getrokken werd door een kort bericht over een nieuwe daad van willekeur van de Amerikaanse machthebbers, in New York was de rechtskundige adviseur van de Sowjet-handelsmissie gearresteerd. Kranz zei hardop, ofschoon er niemand in de buurt was: „Kijk eens aan! . . .” Toen fronste hij zijn wenkbrauwen. Dat deed hij altijd, wanneer hij zich over iets verbaasde. Dit was toch niet diezelfde Minajew? . . .

Hij herinnerde zich een ondragelijk hete dag, de steppe en het bijtende stof. Van 's morgens af werd er gebombardeerd — de ene lading na de andere. Kranz werd naar de commandopost geroepen. Er was een gevangene binnengebracht en er was een tolk nodig. Kapitein Minajew ondervroeg de gevangene. Kranz kende hem — ze hadden eens een hele avond over de gedichten van Heine gepraat. De kapitein had een grappig hondje met korte pootjes, dat altijd jankte. Hij had het Goebbels genoemd. Het hondje was ook bij het verhoor aanwezig. De kapitein zei tegen de Duitser: „Nu bent u dus tot aan de Wolga gekomen, maar verder komt u niet. Hoe komt dat? Hoe verklaren uw officieren dat?” Het duurde lang, eer de gevangene iets wilde zeggen, tenslotte antwoordde hij: „De officieren zeggen, dat de Russen hier een speciaal bataljon, dat uit krankzinnigen bestaat, ingezet hebben.” Kranz had moeite om niet te lachen. Maar Minajew zei met een ernstig gezicht: „Vertaalt u voor hem, dat er van hun standpunt uit bij ons overal krankzinnigen zijn. Honderdtachtig miljoen krankzinnigen. En wanneer wij eenmaal in Berlijn zullen rondlopen, zullen het er tweemaal zoveel zijn.” Was dit nu werkelijk die Minajew? De kapitein had verteld, dat hij jurist was. Dat kon haast niet! Wat zou hij voor een diplomaat zijn? Zo een sturen ze niet . . . Alsof er maar één Minajew is! Er schijnt zelfs een dichter Minajew geweest te zijn . . . Kranz had er echter geen vrede mee: waarom dacht hij toch, dat het juist die kapitein was? Hij zat daar en beleefde opnieuw de oorlogsjaren.

— Alexander Iljitsj, de directeur laat u roepen.

Kranz schrok op en keerde tot de werkelijkheid terug.

De directeur zei, dat er iemand naar sowchoz 816 moest gaan — ze beweerden daar, dat de dorsmachines niet werkten. Kranz grijsde.

— Hun hersenen werken niet. Goed, ik zal er dadelijk heen gaan.

Hij ging naar huis. Arbeiders waren bezig de weg te repareren. Een paar werkten er, de anderen zaten in de warme herfstzon te roken. Kranz zei tegen Patrikejew:

— Wat jullie doen, daar deugt niet veel van.

— Een kleine rookpauze, Alexander Iljitsj.

— De weg moet hoger gelegd worden, maar wat doen jullie? In het voorjaar beginnen jullie weer rustig van voren af aan. Een reuze bedrijf, maar in Mei kan er geen een drietonner doorheenkomen. Het is een schandaal . . .

Toen Kranz weg was, zei Patrikejew:

— Fluitist heeft gelijk: als we de weg niet ophogen, dan gaat dat stuk ellende er weer helemaal aan. Het is een schandaal . . .

Een jaar tevoren was Kranz op de fabriek aangekomen. Hij had de directeur niet kunnen vinden en was op de boekhouding terechtgekomen. Toen Nina Kostyljowa de volgens de Moskouse mode geklede jonge man met zijn smal, gebruind gezicht zag, hield ze hem voor de voordrachtskunstenaar uit Penza, — 's avonds zou er in de club een muziekavond zijn. Nina dweept met de kunst en riep verrukt uit: „U bent zeker de declamator, is het niet?” De pas aangekomene begon te lachen: „Eerlijk gezegd ben ik ingenieur, ik ben hier gekomen om te werken en ik zoek de directeur. Mijn naam is Alexander Iljitsj Kranz. Maar als u wilt, ben ik ook declamator en imitator, handelaar in gist en fluitist.” Het was druk op de boekhouding en allen begonnen te lachen. Zo kwam Kranz aan de bijnaam Fluitist.

Spoedig was iedereen ervan overtuigd, dat Kranz met zijn aanbeveling op rijm niet teveel gezegd had. Hij behoorde tot die mensen, van wie men zegt, dat zij gouden handen hebben: alles lukte hem. Hij bouwde een lift van de keuken naar de eetzaal, waar de arbeiders warm eten kregen. De dienststers hoefden nu niet meer de trappen op en af te rennen en het eten was altijd warm. Hij legde een groot plantsoen aan en bracht iedereen in verbazing door het feit, dat hij niet alleen de namen van de bloemen wist, maar er ook mee wist om te gaan — hij maakte de grond los, schoffelde en mestte van tijd tot tijd. En toen er op één Mei in de fabrieksclub een bonte avond werd gehouden, bleek, dat Fluitist voortreffelijk musiceerde, alleen niet op een fluit, maar op een piano.

Op school droomde Kranz van de filologische faculteit. Toen liep hij warm voor letterkunde. Hij leerde Duits. Hij schreef stilletjes gedichten en las deze voor aan de meisjes. Hij zei er dan bij: „dat is het werk van een kameraad”. Zijn moeder wilde graag, dat hij aan muziek zou doen: zijn muzikale begaafdheid stak boven het gemiddelde uit. Hij was gauw enthousiast, alles trok hem aan. Er kwam een bekend architect bij zijn moeder, die over het verbouwingsplan voor Moskou vertelde. Sasja besloot architect te worden. Dat was 's winters. In April bracht hij met twee kornuiten een hele dag door op de werktuigbouwkundige hogeschool. Hij kwam opgewonden thuis en zei tegen zijn moeder: „Mijn besluit staat vast. Ik word werktuigbouwkundige. Ten eerste is dat nu het belangrijkste. Bovendien is het verduiveld interessant. Men kan daar werkelijk alles maken . . .” Hij kreeg nooit spijt van zijn gedane keus: het leven kwam hem bont en verleidelijk voor — waar hij ook keek, alles was boeiend.

Kranz was tweeëntwintig jaar toen de oorlog uitbrak. In het voorjaar van 1942 kwam hij aan het front terecht en commandeerde een peloton genie. Hij maakte de terugtocht mee van Charkow naar Stalingrad. Toen

kolonel Ignatow aan de weet kwam, dat hij een luitenant had, die Duits kende, liet hij hem dikwijls roepen. Kranz hielp bij het ondervragen van krijgsgevangenen en vertaalde buitgemaakte documenten. Hij werd naar de zevende afdeling overgeplaatst en verhief zijn stem door de luidspreker: hij overreedde de Duitsers zich over te geven. Bij Zjtomir werd hij gewond door een granaatsplinter. De chirurg aarzelde, of het de moeite loonde te opereren, — hij zou het toch niet overleven. Kranz overleefde het en kwam twee maanden voor het einde van de oorlog bij zijn onderdeel terug.

Toen hij gedemobiliseerd was, ging hij weer naar de hoogeschool. Hij zat tussen jongens en meisjes, die niets van de oorlog afwisten. Kranz voelde zich eenzaam, hij werd somber — de herinneringen waren te vers, maar hij hervond zichzelf snel en wierp zich op de studie. Men kon niet zeggen, dat hij vrolijk of spraakzaam was, ofschoon hij van omgang met mensen hield. Hij zei vaak lange tijd geen woord en luisterde met een onmerkbaar lachje naar wat anderen vertelden. Het valt moeilijk onder woorden te brengen, wat dat lachje uitdrukte — verheugde hij zich over wat hij hoorde of spon hij tijdens het luisteren aan zijn eigen gedachten verder? Hij had een aantrekkelijk uiterlijk. Hij trok de aandacht door zijn bronzen huidskleur en zijn vurige zwarte ogen. Men zou zo de indruk krijgen, dat hij niet in de Ordynka geboren was, maar ergens in een oase in Afrika. Bij de meisjes viel hij in de smaak en de meisjes ook bij hem, maar tot een werkelijke verliefdheid kwam het niet. Misschien was hij de ware nog niet tegengekomen, misschien namen zijn werk, zijn kameraden en zijn boeken zijn aandacht teveel in beslag.

De fabriek, waar hij terecht was gekomen, lag in een uithoek. Wanneer je hier rondzwierf, kwam je op plaatsen, waar de mensen nog bonte zelfgemaakte sarafanen droegen, hutten zonder schoorsteen stonden en oude mensen woonden, die kiespijn met toverspreuken genazen. De streek was schilderachtig en de mensen waren hier begaafd. Kranz kon niets zien, zonder dat hij ervan droomde, hoe het verbeterd en veranderd zou kunnen worden. Maar hier stuitte hij op de macht der traagheid. De fabriek was bij het begin van de oorlog uit Zaporozje hierheen geëvacueerd. In de wildernis was ze in de breedte uitgegroeid. Onder de arbeiders waren zowel ervaren metaalarbeiders als mensen, die hier toevallig terechtgekomen waren en die aan het rondzwerven gewend waren. Goede arbeiders, die in alle geheimen van de draaibank ingewijd waren, vonden geraffineerde methoden om de productie te bespoedigen. Maar zij hielden hun vindingen angstvallig geheim voor elkaar. Het was niet gemakkelijk hen ervan te overtuigen, dat zij hun ervaring aan de nieuwelingen moesten overdragen. Kranz was jong en ongeduldig. Er waren ogenblikken, dat hij de wanhoop nabij was, de afstand tussen de hoge ideeën, die het hele land bezielde, en de koppigheid van een Drozdzijn, die listig grijnzend zei: „Zie je, het wiel klemmt. Wat kan ik daar aan

doen...”, leek hem dan te groot. Hij was buiten zichzelf van vreugde, wanneer Charlamow met ingewikkelde tekeningen kwam aandragen: „De bank kan zo ingericht worden, dat verschillende bewerkingen gelijktijdig kunnen gebeuren, dat is een geweldige besparing”, of wanneer hij zag, hoe Belkin als eerste op zijn werk kwam en als laatste wegging en met zijn machine omsprong als met een geliefd wezen; of wanneer hij de zestigjarige meester Jasinski hoorde zeggen: „De hele wereld, kan men wel zeggen, kijkt naar ons en wat doe jij? Het plan in de war sturen?...” Het mensenwoud was bont en ongelijk. Sommigen groeiden snel, anderen bleven achter en er waren er ook, die schenen te verwelken, die niet konden aarden. Maar iedere dag groeide het bos. Kranz hield van zijn fabriek, zoals men van het leven houdt, dat ons weerstanden laat overwinnen en ons daarom dubbel dierbaar is.

Toen Kranz op sowchoz 816 aankwam, zag hij direct, dat hij het bij het rechte eind had gehad. Aan de machines mankeerde niets, maar de mensen wisten er niet mee om te gaan. Kranz at samen met de agronoom Glazkow het avondmaal. Ze spraken over de oogst en over het bebosningsplan. Glazkow zei:

— Dat is een grootse zaak. Bij ons is alles immers verbrand en dan zijn wij er nog niet het slechtste aan toe — wij krijgen water uit een klein riviertje... Met de kolchozboeren kunt u beter niet spreken, die staan er helemaal slecht voor... Geen hooi. Sommigen slachten hun koeien al. Wanneer we eerst met de bosgordels maar zover zijn, dan komt er aan dit kansspel tenminste een einde. Morgen moet u eens komen kijken — we zaaien vers zaad, dat heeft zijn voordelen...

Toen ging het gesprek over op de internationale politiek. Glazkow zei:

— Een merkwaardige zaak, ik dacht, dat de Amerikanen vredelievende mensen waren. Grond hebben ze in overvloed en goede grond. Welke mug heeft hen gestoken? Hebt u het vandaag in de krant gelezen? Ze hebben een Sowjet-jurist gearresteerd... De duivel zal ze halen! Zou er werkelijk weer oorlog komen?

Kranz fronste zijn wenkbrauwen:

— Ik geloof, dat ik die Minajew ken. Ik ben samen met hem in dienst geweest... U spreekt van „de Amerikanen”, maar ik geloof niet, dat de gewone mensen daar oorlog willen. Dat zijn intriges van een handvol schurken. Waarschijnlijk is het winstgevender voor hen om granaatwerpers te maken dan dorsmachines. Maar tot oorlog zullen ze niet zo gauw overgaan — wie heeft er zin Hitler achterna te gaan?...

De volgende morgen bleef Kranz nog: hij wilde zien, hoe het zaaien in zijn werk ging. Er werd met de hand gezaaid. Er waren geen arbeiders genoeg en iedereen rende vloekend heen en weer. Glazkow was zo opgewonden, dat hij, toen Kranz afscheid van hem kwam nemen, zei:

— Waarom loopt u hier in de weg?... — Toen hij Kranz herkende, zei hij verlegen. — Neemt u me niet kwalijk, ik ben helemaal door-

gedraaid. We moeten in vijf dagen klaar zijn — dat is de uiterste termijn en er zijn geen mensen...

Toen hij naar de fabriek terugkeerde, moest Kranz steeds denken: kan dat nu werkelijk niet verbeterd worden? De natuur veranderen we, maar we zaaien net als honderd jaar geleden... Hij begon 's nachts door te werken. Begin Februari had hij het model voor een éénrijige handzaai-machine gereed en ging er mee naar de directeur.

Nikolai Stepanowitsj Kosjarew was geen domme man en bovendien eerlijk en vlijtig. De fabriek vervulde altijd het plan. Nikolai Stepanowitsj had echter één zwak: hij schrok ervoor terug iets te veranderen aan de bestaande orde der dingen. Hij leed aan besluiteloosheid, ook in zijn persoonlijke leven. Hij was zelfs niet met het meisje getrouwd, dat hij graag wilde hebben, — twee jaar lang stelde hij zijn liefdesverklaring uit, het meisje vertrok naar Leningrad en trouwde daar. In zijn directe omgeving bleef echter haar vriendin, niet zeer aantrekkelijk, maar voortvarend. Zij besloot met Kosjarew te trouwen en hij was er blij over: nu hoefde hij niets te beslissen. Hij was bang voor nieuwe kennismakingen; wanneer hij op reis moest, al was het maar naar de hoofdstad van het gebied, was hij altijd opgewonden en kon 's nachts niet slapen; hij maakte zich boos, wanneer zijn vrouw de meubels verplaatst had of zijn oude, van het zweet doortrokken hoed weggooide en zei: „Koop maar een nieuwe.” In 1946 overkwam Kosjarew iets bijzonder onaangenaams: ingenieur Kostitski haalde hem over de bouw van een nieuw model dorsmachine ter hand te nemen. De fabriek leverde de eerste partij af en het regende klachten. Kosjarew werd in Moskou ontboden. Toen hij daar vandaan terugkwam, lag hij vier dagen ziek op bed en vertelde niemand wat zich daar afgespeeld had. Alleen zijn vrouw bekende hij: „Hij heeft me gezegd: „U bent immers geen kind, u hebt toch uw verstand.” Begrijp je? ... Kostitski heeft er maling aan, hij heeft al weer een betrekking in Swerdlowsk. Maar ik krijg het op mijn boterham.” Hij besloot dubbel voorzichtig te zijn.

Kranz legde hem opgewonden de voordelen van zijn model uit:

— Er kan tweeduizend meter per uur bewerkt worden. Dat is tienmaal zo voordelig als de wijze, waarop nu gezaaid wordt...

Kosjarew knikte:

— Zeer interessant. Buitengewoon interessant... Ik kan u gelukwensen. Het zal me niet verbazen, als u de Stalinprijs krijgt...

Toen begon hij er tegen Kranz over, dat de bosstations dergelijke zaaimachines met eigen middelen zouden kunnen vervaardigen. Tien minuten later was hij zijn eigen woorden vergeten en verklaarde, dat een dergelijke onderneming door een fabriek van groter kaliber ter hand genomen moest worden. Ten slotte zei hij, nadat hij met zijn zakdoek het zweet van zijn gezicht gewreven had:

— Stuurt u het ontwerp naar Moskou. Het valt buiten ons bestek.

Toen Kranz weg was, haalde Nikolai Stepanowitsj verlicht adem: een goed ingenieur en een sympathiek mens, maar hij zal zijn nek breken — hij wil in een jaar doen, waar anderen tien jaar voor nodig hebben...

In Maart bracht de secretaris van het districtscomité der partij Goesew een bezoek aan de fabriek. Hij was een korte, dikke man met een kaal hoofd van omstreeks veertig jaar met scherpe, zelfs stekende ogen. Drie uur lang nam hij de secretaris van de partijafdeling onder handen: „Waar blijft u met de politieke opvoeding van de kaders?...” Toen kreeg Nikolai Stepanowitsj een veeg uit de pan: „Uw club lijkt meer op een paardestal.” Hij liep lang in de fabriekshallen rond en zei, dat het goed zou zijn, als de oude ervaren arbeiders een jonge arbeider naast zich kregen en verantwoordelijk gesteld werden voor het overdragen van hun ervaringen. Hij feliciteerde de oude Jasinski. Dat stond Kranz allemaal zo goed aan, dat hij besloot zijn zaaimachine aan Goesew te laten zien. Deze zat twee uur over het model gebogen en luisterde naar alle toelichtingen. Toen zei hij: „Het is een goed idee. Maar ziet u, de vleugelmoer op deze bout moet verstelbaar zijn... Dan kan men op verschillende diepten zaaien. Een den is geen linde en een linde geen lariks. Iedere boom heeft zijn eigen gewoonten.” Dat trof Kranz: de districtssecretaris had niet alleen verstand van bosbouw, maar was ook op de hoogte van werktuigbouwkunde — binnen een seconde was hij er achter, hoe de graafdiepte van de schaar veranderd kon worden.

— Hoe komt u daar zo op? Heeft u gestudeerd?

Goesew lachte:

— Het district is groot, ik studeer iedere dag.

Kranz verbeterde zijn zaaimachine en stuurde het project met een uitvoerige beschrijving naar Moskou, en op raad van Goesew besloot hij zijn model tijdens de voorjaarsuitzaai in de boomkwekerij te proberen. Toen Kosjarew hem succes toewenste, dacht deze echter bij zichzelf: het is goed, dat ik niet toegehapt heb. Als Goesew direct gebreken ontdekt, dan kan men zich wel voorstellen, wat de vakmensen in Moskou ervan zullen zeggen... Als onze Fluitist zichzelf maar niet in moeilijkheden brengt.

De Meimaand brak aan met zijn warme, klaterende regenbuien. In het leven van Kranz vonden twee gebeurtenissen plaats. Op de eerste had hij met ongeduld gewacht: sowchoz 816 bewerkte veertien hectare van een boomkwekerij met behulp van zijn zaaimachine. Glazkow zei: „We moeten natuurlijk afwachten, hoe ze opkomen, maar de diepte is juist — vier tot vijf centimeter en bij de controle bleek ook de hoeveelheid zaadkorrels in orde te zijn...”

De andere gebeurtenis kwam voor Kranz onverwacht. Hij reed naar het dorp Pestroesjkino, dat in de buurt van de sowchoz gelegen was: hij stelde belang in bosbouw, maar op de sowchoz waren geen boeken. Glazkow had gezegd, dat er op de school een goed boek was, waarin

opstellen over bosbouw bijeengebracht waren. Kranz kwam er tegen de avond. Het stenen schoolgebouw van twee verdiepingen viel tussen de boerenhuizen direct op. Kranz klopte aan en riep, maar er kwam niemand. Tot zijn verbazing bleek de deur niet op slot te zijn. Hij keek de klassen rond en ging naar boven. In een verlaten kamer zat een meisje op een vensterbank. Haar bruinverbrande gezicht leek door witblonde haren omlijst. Het meisje zat naar de lichtgroene velden te kijken. Haar gezicht drukte concentratie uit. Plotseling keek ze om, zag Kranz en rende weg.

Een paar minuten later haalde ze Kranz in de tuin voor de school in.

— Neemt u me niet kwalijk, — zei ze, — ik heb me erg dwaas gedragen, maar ik zat in gedachten en u maakte me aan het schrikken. U zoekt zeker de directeur of de leider van het onderwijs?"

Hij keek haar aan en met de stoutmoedigheid, waarin verlegenheid soms omslaat, antwoordde hij:

— U.

Zij keek verbaasd:

— Mij? ... Wat wenst u dan? ...

Hij trok zijn wenkbrauwen hoog op:

— Ik weet het niet.

Zij wierp hem een verontwaardigde blik toe en ging weg. Hij liep lang in de tuin heen en weer — hij dacht, dat ze wel terug zou komen. Maar het meisje kwam niet terug. Er kwam een oude wiskundelerares, die de bibliotheek beheerde. Kranz kreeg het boek en vroeg verlegen, wie hij in school ontmoet kon hebben — hij trachtte een zo gereserveerd mogelijke beschrijving van het meisje te geven.

— Ach, dat is Wera Nikolajewna. Haar achternaam is Troebnikowa. Ze is nog geen jaar bij ons en geeft literatuur. Ze heeft een slechte kamer en daarom komt ze in de school werken. De directeur heeft het haar toegestaan ...

De hele weg moest Kranz aan Wera denken. Hij kon haar gezicht, het vuur in haar ogen, haar onstuimigheid en verlegenheid niet vergeten. Ze is schuw, zei hij bij zichzelf, en dit woord klonk hem als een liefdesverklaring. Toen hij thuis was, ging hij aan het werk, kreeg meningsverschil met Nikolai Stepanowitsj, voerde een gesprek met Jasinski, las over bosbouw, maar wat hij ook deed, steeds moest hij aan Wera denken. Hij verwachtte, dat de zaden in de boomkwekerij zouden uitkomen — de zaaimachine zou haar deugdelijkheid bewijzen. Over tien dagen zou hij naar de sowchoz gaan. Dan ging hij natuurlijk ook in Pestroesjkino aan — hij moest immers het boek terugbrengen. Hij rekende er niet op Wera terug te zien en toch wachtte hij juist op dit weerzien.

Waarom dacht Nina Georgiëwna eigenlijk, dat Wasia op Sergej begon te lijken? Wilde ze zichzelf troosten en het verlies dragelijker maken? Of had zij misschien na de dood van Sergej meer oog voor haar jongste zoon en ontdekte zij trekken bij hem, die haar voordien niet bekend waren? Ook Natasja vond, dat Wasia veranderd was en vroeg zichzelf af: zou hem misschien iets overkomen zijn? Toen Natasja kennis maakte met Wasia, verbaasde hij haar door zijn kalmte. Hij had een vrolijke, goedmoedige lach over zich en Natasja zei vaak lachend: „Nou, snorrekater, lach eens . . .” Nu maakte hij zich vaak driftig, sprak gehaast, alsof hij bang was niet te kunnen uitspreken en zweeg dan plotseling. Af en toe bekende hij zowel zijn moeder als Natasja, dat hij veel niet begreep. Dan gleed er een flauw lachje over zijn gezicht, dat verlegenheid en verborgen hartstocht uitdrukte. Die glimlach deed Nina Georgiëwna nog het meest van alles aan Sergej denken.

Wasia bracht twee weken met Natasja door, voor zij naar het bosstation vertrok. Hij verbaasde haar door zijn hartstochtelijkheid, die ze vroeger bij hem niet had opgemerkt. Voor het eerst zei hij haar zonder zich te schamen lieve woordjes. Van zijn werk vertelde hij beurtelings met verrukking en met bitterheid. In die verhalen versmolten de lanen van Minsk met de wegen, die het leven ging, de herinneringen uit de oorlogsjaren met gedachten over de toekomst — hij vertelde over het licht in de nieuwe steden, over de diepteverandering in de menselijke gevoelens, over de mogelijkheid steen, de woestijn en de diepten van het onderbewustzijn leven in te blazen. Af en toe hoorde Natasja in zijn stem iets van ongerustheid, misschien over een huis in Minsk of over de slaap van Wasenka en zijn sterke, maar toch zo broze leventje. Hij onderbrak zichzelf ineens en zei, terwijl hij heel even glimlachte: „Als we maar tijd genoeg hebben! . . .” Natasja vroeg: „Hoe dat zo?” Hij antwoordde alweer vrolijk, alsof hij zichzelf gerustgesteld had: „Overal voor: om Wasia groot te brengen. Om bos aan te leggen. Of de opbouw van Minsk te voltooien. Nee, — om het communisme op te bouwen . . .”

Op een keer, toen ze de krant had weggelegd, vroeg ze:

— Wasia, wat zijn ze van plan? . . .

Hij begon te lachen:

— Ik ben geen helderziende en ik weet niet, wat Truman denkt. Als hij trouwens denkt . . . Waarschijnlijk niet veel goeds. Natasja, weet je nog, hoe ik je bij onze kennismaking over een hypnotiseur verteld heb, die men in het circus zijn horloge ontstal? Je hebt toen gelachen en ik begreep dadelijk wat voor een prachtvrouw je was . . . Maar ik dwaal af . . . Je vraagt, wat ze voorhebben? Dat is duidelijk — ons vernietigen. Dat zijn ze al lang van plan, dat wilden ze dertig jaar geleden al, maar

er is niets van gekomen. Hun armen zijn te kort. Er is nu een andere gedachte, die me pijnigt — wat moet er nog veel werk verzet worden. Je kunt je er soms kwaad over maken, dat een etmaal maar vierentwintig uur heeft. Ik denk, dat de mensen zo nog nooit geleefd hebben — in tien jaar verzetten ze meer, dan vroeger in eeuwen. Maar het kan ook niet anders: als we het niet klaarspelen, valt alles uit elkaar. Bedenk maar eens, wat er met atoomenergie gedaan kan worden en wat zij er mee doen! Als wij er niet waren, zouden ze onderling op elkaar losslaan en alles vernietigen. Wij moeten het leven redden, niet meer en niet minder. En wij hebben geen tijd te verliezen...

Hij zweeg en lang zat hij daar in gedachten verzonken. Het werd donker. Ineens ging hij op Natasja toe, nam haar in zijn armen en begon haar te kussen:

— Natasjenka, wij hebben elkaar immers nog niet eens goed bekeken. Herinner jij je die korte nacht nog? Het leven is ook zo kort — te kort voor de liefde...

— Wasia, verberg je niets voor me?

Hij keek peinzend.

— Voor zover ik weet niet. Waarom vraag je dat?

— Ik ben soms bang... Mama heeft gelijk — je bent veranderd.

Hij glimlachte:

— Weet je, Natasja, ik ben alleen maar volwassen geworden. Een beetje laat... Voor de oorlog waren we kinderen. Zeker, ik dacht toen, dat ik oud was — ik was immers 27 jaar. Ik was beslist achter — alles leek me helder, net als de ontwerpen, die we op de academie tekenden. In de oorlog kregen we veel te zien, we hadden alleen geen tijd om het te verwerken. Mama zegt, dat ik vroeger kalmer was. Ik zag toen de mensen niet en ik zag ook mezelf niet. Daar ligt de knoop... Dat heeft nu dwaze gevolgen. Gewoonlijk gaat een mens het met het klimmen der jaren wat kalmer aan doen, maar ik bruis met zesendertig van energie, als een jong broekje...

— Nee, Wasia, niet als een jong broekje. Integendeel... Ik kan dat best begrijpen. Onze jeugd hebben we achter ons, dat is het. Voor ons is het nu geen voorjaar meer, maar hete zomer, gloeiend heet...

Wasia verborg niets voor Natasja. De vorige herfst had hij er veel over verteld, hoe interessant en moeilijk zijn werk was: 's nachts zat hij over zijn tekeningen, overdag op het bouwwerk, aan de ene kant het plan, aan de andere kant de mensen, je leefde voortdurend in een koorts-toestand, nu eens had je ruzie met Zoejew, dan moest je naar Odintsow rennen, Saweljew beging een stommitieit, Jersjow vroeg, wanneer we de huizen afleverden, het pleisterwerk was er nog niet, en de radiatoren hadden niet de juiste maat, het ontwerp voor huizen van twee verdiepingen was nog steeds niet klaar... Dat was zijn leven.

Op een heldere Mei-avond na een werkdag keek hij lang van boven

af op Minsk neer. Hij kende ieder gebouw, ieder bouwterrein, maar nu keek hij met andere ogen naar de nog niet volgebouwde terreinen, de Sowjetskaja-straat, die door de stad stroomde als een rivier bij hoogwater, en de woonwijken aan de andere kant van de rivier met hun grote woningblokken tussen de scheve houten huisjes: alles leek hem nieuw en wonderlijk. Voor de oorlog had hij op een architectenbureau aan een plan voor het verbouwen van de stad gewerkt. Hier hadden de drie grote ringstraten moeten lopen... Wasia zag de gebouwen voor zich, die er niet meer waren, — ze waren gebombardeerd, opgeblazen en platgebrand. Daar hadden de huizen gestaan, die hij Natasja had laten zien, juist een uur voor ze de rede van Molotow hoorden... Toen Wasia met de partizanenafdeling Minsk binnentrok, zag hij de ruïnen.

Na de oorlog gingen ze weer aan het werk: discussiëren en tekenen — er werd een nieuw plan geboren. Het begon zich al in het stadsbeeld af te tekenen, al was het einde niet in zicht. Dit was echter geen maquette meer, dit waren echte straten, waar mensen doorliepen.

Voor de oorlog had Wasia een heel abstracte voorstelling van architectuur gehad. Beurtelings als ijverig student en als dromer. Zeker, hij wist ook toen, dat er van de werkelijkheid uitgegaan moest worden — hij had Natasja uitgelegd, dat men niet aan strenge vormen kon vasthouden, als men niet over het juiste materiaal beschikte. Maar de gedachten aan zijn werk botsten op het feit, dat Fomin met zijn vrouw, drie kinderen en schoonmoeder twaalf vierkante meter bewoonde, dat Golowko een drama beleefde — getrouwd, maar geen kamer —, dat de mensen wilden leven, nu al. Hij deed geen afstand van zijn dromen, dikwijls zag hij de steden der toekomst voor zich, vol licht en groen. Maar nu wist hij heel duidelijk, dat het leven geen tekening was. Zeker, men moest zich verzetten tegen de diverse officiële instanties, die maar raak wilden bouwen, zonder zich om het waar en hoe te bekommeren, als het maar snel ging. Hij pijnigde zich af: hij zag het lot voor zich van de mensen, die in kelders en barakken huisden en van Minsk. (Het woord „Minsk” sprak hij altijd bijzonder teder uit: hier was hij met zijn werk begonnen, hier had hij Natasja gevonden, hier had hij de overwinning meegemaakt, toen hij als aanvoerder van de partizanenafdeling op het paard van majoor Schiltes de stad binnenreed.) Sofonow was altijd bereid toe te geven: „Waarom zou je met zulke opdrachtgevers in discussie treden? Ze hebben er hun redenen voor en daarbij weet je niet, met wie ze de zaak overeengekomen zijn. Dat kan je in moeilijkheden brengen...” Wasia gaf niet toe: het ging om het lot van de stad: hij verdedigde het plan. Zeker, het plan werd nu eens ruimer en dan weer enger. Het nam zowel de oude huisjes en kromme steegjes uit de vorige eeuw in zich op, als ook een huis, dat niet op de juiste plaats opgetrokken was. Hier een en daar nog een... Toen iemand hem vroeg: „waarom laat u zulke afwijkingen toe?”, lachte Wasia spottend. De mensen hadden

haast om te leven, maar dit was geen tentoonstelling, maar een stad.

Wasia keek nog steeds op Minsk neer, maar hij dacht nu niet meer aan architectuur — hij dacht nu aan het leven, ingewikkeld en verwarrend als het was. Zeker, zijn werk was verbonden met berekeningen, de passer moest de inspiratie controleren, de dromen moesten zich aanpassen aan de mogelijkheden van de bouwonderneming „Glawminskstroj”. Dat waren geen klachten, integendeel, dat was pas je ware, als je geen formules voor je had, maar mensen met hun sterke en zwakke kanten, met hun betwistbare smaak en hun onbetwistbare recht om te leven. Hij moest er aan denken hoe de partizanenafdeling ontstaan was: mensen die zich gisteren nog moedeloos in boerenhutten verborgen hielden en die ogenschijnlijk gebroken waren, richtten zich op en werden helden. Ze vloekten: dit deugde niet en dat niet, maar gingen zwijgend de dood in.

Ook vroeger hadden de mensen verheven ideeën gehad, maar men zette ze op de boekenplank of borg ze op in musea. Deze ideeën waren het voorrecht van filosofen en dichters. En rondom ging het leven zijn gang: duister, slaperig en zinloos. Wasia dacht aan Stalin: wat kent hij de mensen tot in hun diepste binnenste, de legering van hun hartstochten! Daarom heeft hij ook een dergelijke staat kunnen opbouwen... Met hem hoeven we nergens bang voor te zijn, dat is de hoofdzaak. Het is alsof hij in honderdmillioen harten verankerd is, zodat de mensen, wanneer hij spreekt, zich verbazen: dat heeft hij voor mij gezegd... In Peking denken ze dat waarschijnlijk ook, en in Parijs eveneens. Hij staat niet eenzaam — ergens in de hoogte, nee, hij is in ons midden, met Tsjetwerikow tekent hij plannen, met Jakoesjko metselt hij stenen, en nu staat hij naast me en denkt na over het leven. Hij denkt zeker heel veel over het leven na, daarin ligt zijn kracht.

Wat moet het mooi zijn om naar Minsk te kijken, wanneer alles eenmaal klaar is! We hebben nog maar weinig gedaan, we moeten ons haasten... Ik begrijp niet, waarom Sergej gesneuveld is en ik in leven ben gebleven. Dat is onrechtvaardig, hij was veel beter. Hoeveel zijn er niet gesneuveld en allemaal voortreffelijke mensen! Awanesian, Natasja Golowinskaja, Sjoemow, Owsejenko, Iwan... Sofonow zei onlangs, dat het geen zin had aan de gevallen te denken, het maakte je alleen maar zwak. Dat is niet waar, de graven verheffen ons, stellen eisen aan ons en maken ons beschaamd. Ik ben nu niet alleen tegenover mezelf verplicht te werken: maar ook jegens hen. Als we dat een ogenblik vergeten en zwak worden, dan storten zij zich op ons. Heb ik dan het recht, dat op te geven, waarvoor Awanesian gevallen is? Ik heb het hem toen gezworen. Zeker, nu is het vrede, maar de eed blijft van kracht...

Kijk, daar heeft het huis gestaan, waar ik gewoond heb, daar ging Natasja heen. Nu is er een plantsoen aangelegd met heel jonge linden. Ze zijn goed door de winter gekomen en lopen al uit... Natasja is ver weg. Maar misschien ook niet — ze is hier, naast me. Het is zo, dat

de liefde vleugels heeft, voortdurend scheidt het lot ons en toch kan het ons niet scheiden. Natasja zei, dat de lente achter ons lag. Zeker, dat is zo... Maar wat is de zomer toch rijk aan onweer bij ons! Wat een bijzonder geluk is het, zo te leven in een onvoltooide stad, in een onvoltooide wereld, zich niet uit te leven, zelfs niet in te leven, alleen maar te bouwen. We hebben een half leven achter ons, oorlog, verdriet en overwinning. Waarschijnlijk is dit een pas... En wat ligt er voor ons? Ik weet het niet. Ik weet, dat het leven...

Sawtsjenko stoorde hem in zijn gedachten.

— Wasili Petrowitsj, er moet iemand naar Odintsow gaan: er klopt bij hen weer iets niet met het pleisterwerk. Als het zo doorgaat, halen we het plan niet...

De volgende morgen zat Wasia bij Odintsow en speelde op. Odintsow zei van tijd tot tijd: „Dat begrijp ik.” Hij was een dikke man met levendige, onderzoekende ogen, gekleed in een Russische bloes. Toen Wasia uitgesproken was, zei hij:

— Ik begrijp het. We zullen hun eens flink achter hun vodden zitten. Maar u moet er ook haast achter zetten...

De telefoon ging. Odintsow pakte de hoorn en herhaalde een paar keer: „dat begrijp ik”, en zei toen tegen Wasia:

— Het gaat hier om het volgende: er is een buitenlands journalist aangekomen, het schijnt een Fransman te zijn, maar hij werkt voor een Amerikaans agentschap, het zal wel geen zuivere koffie zijn... Hij vraagt naar u. Ik begrijp, dat het u niet gelegen komt. U moet de tweede rij afleveren. Maar Jersjow zegt, dat men vanuit Moskou verzocht heeft, hem alles te laten zien. Praat u wat met hem en weet u, een beetje vriendelijk. Jersjow vraagt erom. Zo zit de zaak...

Wasia lachte spottend.

— Ben ik soms een diplomaat? In Duitsland heb ik met een Engelsman gesproken, fris van de lever, zoals dat heet, maar die was helemaal van streek — hij had zelfs nergens trek meer in... Goed, als Jersjow erop staat, zal ik met hem spreken...

Na de ontmoeting met Krylow had Sablon zijn gemoedsrust verloren, hij had geen fut meer. Het was waar, hij had nog een kolchoz bezocht en was naar een textielfabriek geweest, hij stelde vragen zonder er met zijn gedachten bij te zijn en zonder dat hij aantekeningen maakte. De Chaumont belde hem vergeefs op en nodigde hem op de ambassade uit. Hij sloeg de uitnodigingen af zonder dat hij zich zelfs de moeite gaf een voorwendsel te bedenken. Hij ontliiep het gezelschap van de andere journalisten, zwierf alleen door de straten, ging kleine restaurants of biertapperijen binnen, bekeek de mensen welwillend, maar voelde zich een buitenstaander. Nu en dan bestelde hij een halve liter wodka, dronk het alleen op zonder een woord te zeggen en het deed hem goed, als zijn gedachten troebel werden. Dan wist hij niet meer, waar hij zich bevond

— met zijn vrouw in het kleine huisje in Bretagne, in Moskou, of misschien in Sjanghai. Er kwam een telegram van Nivelles, hij vroeg wanneer het agentschap op het eerste artikel kon rekenen. Sablon schreef: „over tien dagen kom ik terug”; toen verfrommelde hij het blaadje en besloot niet te antwoorden. Om zijn terugkeer naar huis uit te stellen, ging hij naar Minsk. Het leek hem, dat hij, zodra hij in het vliegtuig had plaatsgenomen, over alles wat hij gezien had moest nadenken en vele van zijn opvattingen herzien. Tegen de vrouwelijke tolk met weelderig haar en een onafscheidelijk glimlach zei hij, dat hij de opbouw van Minsk graag zou willen bekijken. Hij maakte zichzelf wijs, dat dat voor hem noodzakelijk was en wond zich een week lang op over het feit, of het hem toegestaan zou worden. Maar toen hij het vliegveld in Minsk onder zich zag, fronste hij zijn voorhoofd: waarom ben ik hierheen gereisd? De hele dag sjouwde hij met de tolk door de stad. Voor zichzelf noemde hij haar „Cherubijntje”. Hij zag, dat overal gebouwd werd, dat de meisjes met hun leerboeken in het plantsoen zaten, dat de tulpen net zo waren als in Frankrijk, dat er veel mensen op straat waren, dat men in een restaurant een half uur moest wachten, voor de kellner een cotelet bracht. Eén van de vele steden . . . In het notitieboekje van Sablon stond: „Architect Wlachow, schoonzoon van de sympathieke dokter” Men vroeg, waar hij zin in had — de opera bezoeken, Witruissische schrijvers ontmoeten of een huis bezichtigen, dat voor gebruik gereed was. Hij schudde ontkennend zijn hoofd: „Ik wil architect Wlachow spreken.”

Wasia probeerde niet naar zijn gast te kijken: hij hield dat voor beleefder en het eerste kwartier keek hij zelfs niet, met wie hij sprak. Hij legde de Fransman het opbouwplan uit. Sablon luisterde nauwelijks: stedenbouwkundige problemen hadden hem nooit geïnteresseerd; met des te meer aandacht zat hij de Rus op te nemen. Grappig, zoals hij al vertellende in vuur geraakte. Het leek een flinke kerel.

— U bent hier zeker geboren? Men voelt, dat het uw geboortestad is.

Wasia begon te lachen:

— Nee, ik ben in Parijs geboren: mijn ouders woonden daar voor de revolutie. Ik herinner me Frankrijk natuurlijk niet meer: ik was vier jaar, toen men mij naar Moskou bracht. Mijn moeder heeft me de taal geleerd, ze geeft nog steeds les in Frans . . . Maar inderdaad houd ik van Minsk.

Hij zette zijn uiteenzetting voort over de opbouwwerkzaamheden: over vijf jaar zou men Minsk niet meer terug kennen . . . Sablon viel hem weer in de rede:

— Zegt u me eens, waar bent u tijdens de oorlog geweest? Aan het front of in het achterland?

— In het achterland . . . bij de Duitsers. Ik ben in een omsingeling terechtgekomen — direct al, niet ver van Minsk. Ik hoorde bij een partizanenafdeling . . .

— Dan zijn we dus bijna kameraden van elkaar: ik heb aan het verzet

deelgenomen. Onze groep gaf een illegale krant uit en we hebben twee bruggen opgeblazen . . . Toen werd ik gearresteerd en kwam in Auschwitz.

Wasia keek Sablon eens aan: voor hem zat een dikke man met verwilderd haar en verstandige, droevige ogen. Hij leek op het portret van Balzac, dat in de kamer van Nina Georgiëwna hing.

Wasia vroeg, hoe de Franse partizanen gestreden hadden. Sablon vertelde heel bereidwillig, maar werd toen ineens somber en zweeg.

Wasia zei:

— Ik heb gelezen, dat de partizanen nu bij u niet in aanzien staan, en dat het niet veel scheelt, of Pétain wordt tot nationale held verklaard.

Sablon bromde:

— Nu, dat is overdreven . . . Zegt u me eens, onderhoudt u nog betrekkingen met uw vroegere kameraden uit de partizanenafdeling? Ontmoet u hen nog wel?

— Velen zijn gesneuveld. Sommigen spreek ik nog wel eens. Er was in onze afdeling een agronoom Tsjelisjtsjew, om een of andere reden werd hij „dolle Misja” genoemd, ofschoon hij juist een zeer goedmoedig mens was. Hij is onlangs in Minsk geweest en vertelde, dat hij op het platteland werkte. Het was heel interessant werk — ze acclimatiseerden nieuwe plantensoorten. Dan hadden we Lia Kogan, een meisje uit Minsk, bij ons. Ze heeft verleden jaar de kweekschool beëindigd en geeft nu les. Dan Iwan Sjelega, die ik bijna dagelijks zie — hij bouwt huizen. Dat is mijn vriend. Een voortreffelijk mens. Als u wilt, stel ik u aan hem voor. Hij heeft een nieuwe werkmethode uitgedacht: vroeger werkten de metselaars met zijn tweeën of drieën, maar hij heeft voorgesteld over te gaan tot groepen van vijf. Nu leggen ze tweeduizend steenen in een uur . .

Sablon viel tegen hem uit:

— Ik vroeg u niet naar stenen. Hebt u wel eens meningsverschil met hem over politiek?

— Nee, eerst hebben we samen gevochten en nu werken we samen . . .

— Wilt u soms beweren, dat u zich helemaal niet met politiek bezig houdt?

— Hoe dat zo? Minsk opbouwen is ook politiek en grote politiek.

— Ik weet niet, of ik u benijden moet. Misschien zijn wij uw minderen, misschien ook uw meerderen, in ieder geval staan wij anders tegenover de dingen. In het verzet had ik ook een kameraad. Hij was communist. Wij gaven samen een illegale krant uit. Kort geleden kregen we ruzie. Ik houd van Frankrijk en hij is volgens mijn mening geen Fransman: hij heeft maar één gedachte — hoe hij met u in de pas kan blijven.

— Maar kan men dan geen Fransman zijn, als men met ons gelijke tred wil houden?

Sablon had geen zin om te discussiëren, maar ineens schoot hem te binnen, waarom hij naar Rusland gereisd was. Vroeger droomde hij ervan, een eerlijk gesprek te voeren met een Rus en te begrijpen, wat er

achter het „ijzeren gordijn” verborgen werd gehouden. De dokter was een man van de oude generatie, maar deze architect hier was opgegroeid tijdens het Sowjet-bewind. Bovendien kende hij Frans en kon een gesprek met hem voeren zonder tolk. Sablon begon alleen maar tegen te spreken, om de Rus te dwingen niet over het opbouwplan van Minsk, maar over de kern van de zaak te spreken: of de Russen van plan waren oorlog te voeren. Hij herhaalde de argumenten van Bannelier en de beschuldigingen van de kranten.

— Het is niet pas een dag, dat ik in Rusland ben, ik heb gelegenheid gehad vele dingen op te merken. U bent ingebeeld en op alles heeft u één antwoord: „De Russen hebben ontdekt, de Russen hebben uitgevonden.” U bent architect, ik weet niet, wat u me zult antwoorden, als ik u vraag: wie heeft de Eiffeltoren gebouwd — Eiffel of Iwanow?

Wasia begon te lachen:

— Eiffel. Dat is buiten kijf, evenals het feit, dat wij de eerste socialistische staat gebouwd hebben.

— Bent u werkelijk overtuigd van de voortreffelijkheid van uw maatschappelijke orde?

— Natuurlijk.

— En wilt u, dat een dergelijke maatschappelijke orde overal zal komen?

— Ja.

— Maar dan hebben de Amerikanen gelijk: u wilt de hele wereld dwingen op uw manier te leven.

— Nee, maar wij rekenen erop, dat de anderen ons voorbeeld zullen volgen. Inspireren of oorlogvoeren zijn twee verschillende dingen. Wie dreigt er atoombommen te zullen gooien?

— Waarom spreekt u alleen over de atoombom? U hebt het sterkste leger ter wereld, u kunt in twee weken Parijs bezetten. Wij, Fransen, zijn van mening, dat de atoombom onze onafhankelijkheid garandeert.

Wasia vergat niet alleen het verzoek van Jersjow, maar ook, dat hij van plan was geweest om de ongevraagde gast zo snel mogelijk kwijt te raken.

— U zei zelf zojuist, dat de wegen van u en uw kameraad uit het verzet uiteengegaan zijn, omdat hij communist is en niet gelooft in de weldadige eigenschappen van de atoombom. Dat wil dus zeggen, dat er verschillende Fransen zijn. De „Humanité” heeft natuurlijk ook correspondenten. Maar u werkt, als ik me niet vergis, voor een Amerikaans persagentschap. Toen ik bij de partizanen was, stootten wij een keer op Fransen van het „legioen Doriot”. Zij droegen Duitse uniformen, maar hadden Franse kokarden op de mouwen. Zij plunderden boeren... Ze gaven zichzelf ook voor de ware Fransen uit. U hebt me verteld, dat u in het Zuiden van Frankrijk zat en dat u niet alleen door de Duitsers, maar ook door de aanhangers van Pétain vervolgd werd. Maar nu schijnt

Pétain u nader te staan dan Thorez. Wanneer men met de één ruzie heeft, verzoent men zich met de ander, nietwaar? In mijn afdeling vocht een Fransman uit Parijs. Hij heette Carnet. Voor de oorlog werkte hij in de fabriek „Gnôme et Rhône”, de Duitsers namen hem mee om hem te laten werken, maar hij liep weg. Het zou me niet verwonderen, als men hem bij u in Frankrijk een verrader zou noemen. Maar hij heeft immers niet tegen de fascistten gestreden om een onderdaan van Truman te worden...

Sablon sloot zijn ogen. Zijn zware oogleden waren paarsachtig. Hij hoorde de Rus niet meer. Waarom kwam hem het langgerekte, bleke gezicht van Nivelles voor de geest, met zijn vleierende stem en zijn tengere hand met de ring. Hij voelde zich onbehagelijk. Ineens haalde hij zijn portefeuille te voorschijn, nam er een foto uit — zijn dochttertje met een tennisracket in de hand:

— Dat is mijn dochter. Ze is veertien... Het is het ergste, dat ik niet weet, wat er van haar zal worden. Wanneer men debatteren wil, dan is daar niets tegen, maar men moet geen oorlog voeren... Bent u getrouwd?

— Zeker, ik heb een zoon van zeven. Ziet u, ik weet wat hem te wachten staat: hij zal leven op Sowjet-grond.

Sablon wierp geërgerd zijn sigarettenpeukje weg.

— Jullie Russen weten trouwens alles... U hebt uw gezin hier natuurlijk bij u?

— Nee, mijn vrouw is agronome van haar vak, ze werkt nu in het gebied van Saratow op een bosbouwkundig station.

Sablon bekeek de Rus aandachtig. Liep dus in zijn gezinsleven ook niet alles even glad?... Ik zou wel eens willen weten, of hij haar of zij hem heeft laten zitten.

Wasia zei:

— Dat is natuurlijk niet prettig, maar ik kan niet uit Minsk weg, u heeft zelf gezien, hoeveel er hier nog voor ons te doen is. Maar mijn vrouw heeft ook belangrijk werk. U heeft zeker al iets gelezen over de aanleg van bossen?...

Sablon keek naar zijn gesprekspartner en bromde zachtjes:

— Jullie zijn vreemde mensen. Ja, zeer vreemde...

— Maar wij willen geen oorlog...

Sablon stond op:

— Ik weet, dat u nu gaat zeggen, dat de Amerikanen overal steunpunten hebben, dat Wysjinski ontwapeningsvoorstellen heeft gedaan, dat in Parijs een congres van uw geestverwanten is geweest... Dat klopt. En het klopt ook weer niet. Daar kan men over debatteren, maar men mag alleen geen oorlog voeren...

Hij borg de foto weg en stak de Rus zijn grote, brede hand toe. Hij leek zo verlaten en droef dat Wasia medelijden met hem kreeg. Hij wilde de scherpte aan het gesprek ontnemen en zei:

— Hoe heet uw dochttertje?

— Madeleine, Mado...

Wasia glimlachte vaag.

— Een leuke naam... Maar één ding moet u zich voor ogen houden: wij willen geen oorlog. Goede reis en brengt u uw dochttertje de groeten over van een Sowjet-architect.

De volgende dag verliet Sablon Minsk. Hij zat alleen in een coupé en probeerde nergens aan te denken. Hij dwong zichzelf een onbenullige roman te lezen. Toen loste hij een kruiswoordraadsel in een oud nummer van de „Monde” op. Daarna dronk hij thee en telde hoeveel seinhuisjes er langs de spoorbaan stonden. Het werd donker. Ze reden langs bossen. Af en toe flitsten lichtjes voorbij. De trein moest lang wachten op een zijspoor. Sablon keek naar het verlichte venster van een alleenstaand huisje — een vrouw bracht haar kind naar bed. Hij moest aan de architect denken. Soms denk ik, dat het net zulke mensen zijn als wij, maar nee, het zijn wezens van een andere planeet. Lachen de meisjes in de plantsoenen van Parijs niet net zo? Maar wanneer je dan met hen in gesprek raakt, is alles onbegrijpelijk. Waarom heeft die Rus zijn vrouw ergens naar de Wolga laten gaan? Als het een Fransman was, zou ik het weten: hij wilde haar kwijt. Maar hier begrijp ik er niets van. Hij sprak over zijn vrouw net zo als over het metselen van stenen. Er is geen touw aan vast te knopen. Zoveel landen en geen lijkt er op het andere! Ik ben in de Congo, China en Mexico geweest — overal heb ik met open mond lopen kijken, maar een zo onbegrijpelijk land als dit heb ik nog niet gezien. En toch is het maar negen of tien uur vliegen van Parijs... In zo'n bos is het beslist ongezellig, vooral 's nachts. Hier zijn de Duitsers geweest. Nu begrijp ik, wat ze doorgemaakt hebben, toen men hen er begon uit te jagen. Vreemden kunnen hier niets beginnen. Het is geen Zwitserland... Het komt niet op grenzen en visa aan, maar op het bewustzijn. Toen ik met de architect sprak, was er werkelijk een ijzeren gordijn tussen ons, zelfs twee — het zijne en het mijne... Maar met Nivelle had ik me niet moeten inlaten, dat is immers een verrader. Ook Bannelier haat de communisten, maar hij heeft aan het verzet deelgenomen. Overigens heeft Bannelier me verteld, dat hij Nivelle hoogacht. Hoe kan men daar uit wijs worden? Dat laat zich waarschijnlijk ook allemaal verklaren, maar daar heb ik geen zin in... Ik heb zeer dwaas geleefd, ik ben de halve wereld doorgetrokken, heb over zelfmoorden geschreven, maar ik ben er niet toe gekomen over het belangrijkste na te denken... Waarom ben ik naar Rusland gegaan?... Het agentschap kan naar de duivel lopen. Het heeft trouwens geen zin om te schrijven. Men kan zich beter in Quimperlé begraven, geen kranten meer lezen, niet weten wat Truman gisteren gezegd heeft en waar morgen de mobilisatie afgekondigd zal worden. Men kan gaan tuinieren, mijn vrouw was het al lang van plan, dat is tenminste een eerlijke zaak, bieten bijten niet en met erwten

kan men niemand doden... Zou Madeleine werkelijk weer uit Parijs moeten vluchten, in schuilkelders bescherming zoeken en naar de „Kommandantur” gaan?... Wat hebben ze een bossen! En wat een mensen!...

Sablon gaapte verveeld. Hij keek op zijn horloge: het was nog vroeg; als hij nu ging liggen, zou hij toch niet inslapen... Hij keek uitkomstzoekend opzij, ging de coupé naast hem binnen en vroeg de tolk:

— Kunt u kaarten? Nee? Goed, brengt u me dan een beetje Russisch bij. Wat is „bos” in het Russisch? En wat is „ongeluk”?

Wasia beschreef Natasja het bezoek van de Fransman: „Het was een bijzonder vreemd mens. Hij is in Moskou bij Dmitri Alexejewitsj geweest. Ze hebben twee uur zitten praten. Ik weet niet waarover. Hij zei misselijke dingen tegen me, maar toch had ik de indruk, dat hij niet zo’n rare vogel is, als Odintsow dacht. Hij liet me een foto van zijn dochter zien en zei, dat hij niet wist, wat haar te wachten stond. Ik heb hem geantwoord...”

— Wasia legde zijn pen neer, glimlachte even en streepte de laatste vier woorden zorgvuldig door. „Over een paar dagen leveren we de tweede serie af, maar de school nog niet, want het pleisterwerk is er nog niet. Schrijf je, hoe het met Wasia is? Hoe gaat het met je eikjes? Ik verlang naar je, ik zou je in mijn armen willen nemen, liefste, verloren, weer-gekeerde en weggevlogen lieveling, mijn eeuwige vreugde!”

39

De vorige herfst had Olga haar verlof in Moskou doorgebracht. Na twee jaar zonder onderbreking in een klein stadje in Estland te hebben gewoond, verlangde zij ernaar de Gorki-sstraat te zien, naar de schouwburg te gaan, haar jeugdvrienden te ontmoeten, zich weer in de kleren te steken, kortom „zichzelf op peil te brengen”, zoals zij het noemde. Bovendien had Nina Georgiëwna Olga in iedere brief gesmeekt met Moesenska te komen: ze had heimwee naar haar kleinkind. De maand was omgevlogen. Bij haar vertrek speet het Olga, dat ze maar één keer naar het Academisch Kunsttheater geweest was en dat ze geen tijd had gehad om alle winkels te bezoeken en zelfs Kazakow niet te zien gekregen had, die van oudsher als haar trouwe vereerder gold. Nina Georgiëwna keek met verliefde ogen naar haar kleindochtertje, kocht speelgoed voor haar en ging met haar naar de dierentuin. Het meisje was stil, verstandig en naar Nina Georgiëwna meende „hulpeloos”. Zij zei dat ook tegen Olga, maar die haalde haar schouders op: „Met vier jaar zijn ze allemaal hulpeloos, maar Moesia kan zich al alleen uitkleden. Ik wil, dat ze zelfstandig wordt.”

Nina Georgiëwna was de laatste jaren erg verouderd. Toen ze ’s win-

ters griep kreeg, zei de arts: „Ik begrijp niet, hoe u met zo'n hart nog kunt werken. U moet minstens halve dagen rusten.” Nina Georgiëwna sprak daar niet met haar dochter over, maar Olga merkte zelf, dat haar moeder zich met moeite op de been hield... Zij probeerde haar te overreden, ze stond op haar stuk en eiste van haar: „Laat die school toch lopen. Je pensioen plus wat Wasia en ik je zullen sturen is ruim genoeg om rond te komen.” Nina Georgiëwna deed, alsof ze het niet hoorde, maar een keer stoof ze op: „Ik wil niet vegeteren, Oletsjka, maar leven. Je weet immers, dat de school voor mij alles is. Maak geen invalide van me. Ik ben pas drieënzestig. Alexandra Petrowna is zevenenzestig en geeft nog meer uren.” Olga wist, dat moeder niet te overtuigen was. Zij trachtte haar verblijf in Moskou te benutten om Nina Georgiëwna het leven te verlichten. Zij maakte een afspraak met de huishulp van de bureu: ze zou iedere maand honderd roebel sturen, opdat deze voor haar moeder eten kookte. Zij kocht een warme deken voor haar moeder, een gebreid vest en een nieuwe koffiekkan. Zij zorgde voor Nina Georgiëwna als voor Moesia. Ze maakte zich boos: „Waarom heb je nu weer een pop gekocht? Het kind heeft er al vier, maar kijk eens, hoe het met je matras staat. Kun je daar op jouw leeftijd dan nog op slapen?...”

Nina Georgiëwna deed vergeefs pogingen er achter te komen, of Oletsjka gelukkig was. In zesenvestig kwam Sinjakow uit dienst. Hij bracht twee weken in Moskou door, toen kreeg Olga plaatsen toegewezen in een herstellingsoord en ze vertrokken naar Pärnu. Moesenska, die pas een jaar was, lieten ze bij haar grootmoeder. Sinjakow vond werk in Estland. Olga ging terug naar Moskou, pakte haar spullen, haalde haar dochttertje op en vertrok naar haar echtgenoot. Nina Georgiëwna hield Sinjakow voor bescheiden en eerlijk, maar ze wist niet, waar zij met hem over moest praten: hij leefde pas op, als het gesprek op bijenteelt kwam, al het andere scheen hem niet te interesseren. Hij was in Roemenië en Tsjechoslowakije geweest, maar toen Nina Georgiëwna vroeg, wat hij daar gezien had, antwoordde hij, dat de Roemenen geen kans zagen het vuilbroed te bestrijden en dat het broed daar onder te lijden had, maar dat de Tsjechen het wel konden en dat er in de Tatra wonderbaarlijke honingrijke weiden waren. Olga zorgde voor hem en noemde hem „een goede kerel”, maar Nina Georgiëwna wist toch niet, of ze eigenlijk van haar man hield. Zij wist nu, dat zich bij Olga achter de uiterlijke rust een sterke wil en hartstocht verscholen. Wanneer het nu maar niet ging als met Labazow, nu zou het veel moeilijker worden: Olga had Moesenska...

Toen Nina Georgiëwna haar dochter probeerde uit te horen, sprak deze over alles, behalve over haar hartsgeheimen. Zij klaagde over de verveling, prees de woning, vertelde uren over de properheid van de Estlanders, de goedsluitende deuren en ramen, de ordelijkheid op de markt en dat melkproducten verkrijgbaar waren. Nina Georgiëwna viel haar in de rede: „Maar hoe heb je het daar? Heb je geen heimwee?” Olga

antwoordde: „Zeker, ik heb weinig bekenden en dan nog oninteressante. Ik heb echter veel te doen en men draagt mij nu belangrijk werk op. Maar het is daar moeilijk om vooruit te komen. Het beroep van Grigori brengt met zich mee, dat hij in een of andere uithoek moet zitten. Is het niet in het ene gat, dan is het in het andere. Denk je eens in: 's zomers krijg ik hem bijna niet te zien, dan is hij er voortdurend op uit. Zeker, ik zou interessant werk in Moskou kunnen vinden, maar voor hem is hier niets te doen en twee huishoudingen voeren is ook dwaas. Voor Moesia is het beter, als zij haar vader ziet. Er is geen goede oplossing voor te vinden. Je moet alleen niet denken, dat ik me beklaag. Over het algemeen ben ik tevreden. Nadja Korabelnikowa is naar Sachalin vertrokken, dat is erger . . . Ik reis af en toe naar Tallinn, daar is een Russisch theater. Grigori heeft Estlands leren spreken, maar dat is een heldendaad, sommige woorden bestaan alleen uit klinkers . . . We hebben een club, waar films gedraaid worden en waar we af en toe dansen. Ik heb zelfs vereerders — een ingenieur en de officier van justitie van het rayon. Hij is tamelijk ontwikkeld . . .” Nina Georgiëwna bekeek Olga: ze was mooier geworden — haar ogen waren levendiger. Zeker, ze was in staat om te bekoren . . . Maar zij hield immers van haar man. Nina Georgiëwna was verbaasd, dat Olga uren over kleren kon spreken: *faille de Chine*, een klokrok, *crêpe georgette*, schouderstukken . . . Olga bekende lachend: „Ik ben nu eenmaal vreselijk pronkziek, moedertje. Is dat soms slecht? Informeer maar bij mijn chef, hij zal je zeggen, dat ik mijn werk versta. Toen in zesenvestig kolchozboeren uit Pskow bij ons kwamen, moest er een voorlichtingscampagne gevoerd worden en dat werd mij opgedragen. Dat is me goed afgegaan. Moet een jonge vrouw dan volgens jou niet voor haar uiterlijk zorgen?” Nina Georgiëwna antwoordde: „Zeker, Oletsjka.” — maar ze dacht bij zichzelf: ik heb geen vat op haar, dat is toch een kruis: het is mijn eigen dochter, maar ze blijft een raadsel voor me, ik weet, dat haar inborst goed is, maar toch kan ik haar niet begrijpen.

Een dag voordat Olga vertrekken zou, kwam Wasia. Nina Georgiëwna had bij het avondeten haar hele gezin bij elkaar. Olga was opgewekt en vertelde geestig over haar collega's. Wasia en Natasja, die elkaar lang niet hadden gezien, deden aan een verliefd stel denken en Olga plaagde haar broer: „Kijk eens aan, jij verstaat de kunst van het minnekozen . . .” Nina Georgiëwna glimlachte voortdurend, maar af en toe had ze neiging te huilen: waarom dacht ze toch de hele avond aan Sergej?

De volgende dag brachten ze Olga weg. Toen ze van het station terugliepen, vroeg Nina Georgiëwna haar zoon: „Hoe vond je Oletsjka?” Hij glimlachte: „Ze ontplooit zich. Bovendien is ze zakelijk . . . Ik wou, dat ik zo'n secretaresse had.” Nina Georgiëwna kon zich niet inhouden: „En zo'n echtgenote?” Wasia keek peinzend en gaf geen antwoord.

Olga kwam in een verheven stemming thuis: Moskou had haar aangegrepen, ze had opnieuw de schooljaren, het kattenkwaad en haar dromen

doorleefd. Toen ze het kleine, propere stadje weer zag, haar man, in beslag genomen door de zorg de bijen goed te laten overwinteren, en de uitgedroogde, verbitterde chef, versomberde ze. Het was toch moeilijk zo te leven. Natuurlijk, ik heb Moesia. Dat is een grote steun. Grigori is een goed mens en ik kan niets op hem aanmerken. We leven al enige jaren samen en we hebben nog nooit ruzie gehad. Over het werk heb ik ook niet te klagen: er is gelegenheid om initiatief te tonen en je voelt, dat je iets doet, dat nodig is. Maar toch is het saai... Olga was zichzelf snel weer meester. Zij ging als altijd vrolijk naar haar werk, verblijdde haar man met geschenken, begon 's avonds de nieuwe gordijnen op te hangen. De kamer zag er ineens vrolijker uit. Olga was een goede huisvrouw en wist sfeer te scheppen. Wanneer Sinjakow van zijn reizen door het rayon thuiskwam, vond hij altijd een smakelijk maal, warm water en schoon goed. Tegen zijn kameraden zei hij altijd, dat hij een buitengewone vrouw had en tegen Olga: „Je bent mijn goede fee...”

Olga was gesloten, ze had nooit bij haar moeder het hart uitgestort. Maar ook al had ze openhartig willen zijn, dan nog had zij op de vraag, die Nina Georgiëwna kwelde, geen antwoord kunnen geven: zij wist zelf niet, of zij van Sinjakow hield. In haar prille jeugd was zij een paar keer verliefd geweest en had zich door jongens laten kussen — in Sokolniki of in een donker trapportaal, — maar een week later vroeg ze zich dan verbaasd af: wat vind ik toch aan Misja of Sjoewalow? Labazow was hardnekkiger geweest en zij had toegegeven. Zij had bij zichzelf gezegd: ik ben geen klein meisje meer en iedereen trouwt op deze leeftijd en Semjon kan een hele goede man zijn. De liefde, waar Nina Georgiëwna over sprak, leek haar boekenromantiek: mama zweefde altijd in de wolken. Olga brak met Labazow, toen zij zag, dat hij een oppervlakkig en minderwaardig mens was. In Koeibysjew maakte zij kennis met een gewonde luitenant: hij was eenzaam en schuchter. Hij werd verliefd op haar. Iedere dag zag ze zijn verlangende en schuldbewuste ogen voor zich. Zij was zacht voor hem en het verheugde haar, dat ze tegenover een man zo zacht kon zijn: daar heb ik nu de man gevonden, van wie ik kan houden. Sinjakow straalde van geluk, zelfs uiterlijk veranderde hij: hij liep niet meer gebukt en zijn ogen werden levendiger. Alles, wat er gebeurd was, leek hem een wonder: wanneer hij met Olga op straat liep, keken de mensen naar haar. Later raakte hij aan Olga en aan het feit, dat ze van hem hield, gewend en hij begon het vanzelfsprekend te vinden. Hij vond, dat hij geboft had: hij had een moole, verstandige en zorgzame vrouw en een dochttertje — dus kon hij zich volledig aan zijn werk wijden. Hij hield van zijn beroep, hij kende de gewoonten van de verschillende bijen, hij hield de vakliteratuur bij en slaagde erin het proefstation zo op gang te brengen, dat inkers uit andere republieken hem kwamen opzoeken. Zijn wereld reikte niet verder dan zijn werk en hij was zeer verbaasd, toen Olga zei, dat haar van alle bomen de ahorn het

beste beviel, — voor hem stond natuurlijk de linde bovenaan. Hij had een breed gezicht met uitstekende jukbeenderen en goedige, enigszins bijziende ogen. Hij droeg een Russisch hemd en in zijn vrije tijd knipte hij voor Moesenska bijen uit papier, of rolde sigaretten, waarbij hij stukjes papier en tabak op de grond strooide, hetgeen Olga ergerde.

Zij was aan Sinjakow gewend en dacht, dat een man juist zo moest zijn. Toch had ze ogenblikken, dat het verlangen in haar opkwam naar innerlijke bewogenheid, naar onbekende gevoelens en naar een held, zoals je op het toneel zag. Snel kwam zij dan weer met zichzelf in het reine; het toneel en het leven waren twee verschillende zaken. Grigori doet geen rare dingen, is niet jaloers en bedriegt me niet — dus moet ik een goede vrouw voor hem zijn. Ingenieur Tamm en de gewestelijke officier van justitie Krymow maakten haar het hof. Tamm was verliefd op haar. Haar slanke gestalte, haar bruine haar en de licht befloerste, bijna vochtige ogen onderscheidden haar van de lichtogige, blonde vrouwen in het stadje, die Tamm van zijn jeugd af kende. Olga kwam hem raadselachtig voor. Haar ogen, die in haar meisjesjaren een rustige en zelfs slaperige indruk maakten, verrieden nu een verborgen hartstocht. Tamm zei op een keer tegen haar: „Uw ogen doen aan een draaikolk denken.” Olga schepte er behagen in, dat hij zich tegenover haar gedroeg, zoals noch Sinjakow noch Labazow noch de jongens in Moskou ooit gedaan hadden. Hij speelde piano voor haar, bracht bloemen voor haar mee en kuste bij iedere ontmoeting eerbiedig haar hand. Af en toe zag zij Tamm in haar droom, zij zaten dan aan de kust van de zee en kusten elkaar. In werkelijkheid bleef het bij zuchten. Krymow vermaakte Olga, door haar verhalen te vertellen over zijn bewogen verleden. Hij zei, dat hij als student verliefd geweest was op een getrouwde vrouw in Leningrad. Zij vluchtten naar de Krym. Tenslotte wilde ze zich verdrinken, maar hij had haar gered. Olga hield Krymow voor een fantast en opschepper, maar ze werd door zijn verhalen meegesleept. Wanneer ze naar hem luisterde, voelde zij zich rustiger, dan was het, of niet een of andere verzonnen vrouw uit Leningrad naar de Krym gevlucht was, maar zij, Olga Sinjakowa.

De ontmoetingen met de ingenieur en Krymow waren zeldzaam: overdag werkte Olga op het uitvoerend comité van het district. 's Avonds hield zij zich met Moesia bezig, naaide haar kleren en deed het huishouden. Zij was gek op haar dochter, hoewel zij dat niet voor Nina Georgiëwna wilde weten. Nu en dan peinsde zij over de toekomst van Moesia: er zouden geen oorlogen meer zijn, het land werd rijker en het leven gemakkelijker. Moesia zou een boeiend beroep kiezen en zij zou net zo'n fatsoenlijke man krijgen als Grigori, alleen knapper en met een bredere belangstelling. Misschien zoals Tamm.

In juni 1949 bezocht professor Raudsepp, een groot specialist, het proefstation. Sinjakow zei van hem: „Er is geen tweede van zijn formaat, noch

bij ons noch in Amerika." Professor Raudsepp was een Est, die als kind naar Moskou verhuisd was. Hij kwam dikwijls in Estland, waar men op hem als geleerde van wereldnaam trots was. Na de oorlog had men hem tot afgevaardigde voor de opperste Sowjet gekozen. Olga had in de krant „Sowjetskaja Estonia" een artikel van hem gelezen, waarin hij de verraders, die naar het buitenland gevlucht waren, bespote. De aankomst van Raudsepp bracht het stadje in beroering. Toen Olga hoorde, dat hij van plan was twee weken op het station te blijven, richtte zij de vleugel voor hem in, die de Duitse landheer als billardkamer gebruikt had. Daarna had hij leeggestaan. Vier jaar hadden ze erover beraadslaagd, of ze de kamer zouden inrichten voor wetenschappelijke doeleinden of aan de stads-sowjet zouden afstaan. Olga bracht er een deel van haar meubelen heen. De stads-sowjet stuurde een groot nieuw bed. De kamer werd zo mooi ingericht, dat Sinjakow zuchtte: „Hier moesten wij wonen..."

Professor Raudsepp liep tegen de zestig. Hij was lang en benig, en met zijn sneeuw witte haren zag hij er uit als een Lutherse dominee. In de omgang was hij droog, sprak weinig en ging 's morgens al de weiden in om diverse honingrijke bloemen te verzamelen. Sinjakow liet professor Raudsepp de door hem zelf gebouwde werkplaats voor de vervaardiging van kunstraten zien. De professor zei: „Dat doet men bij ons ook zo... Maar ik kan u daarmee feliciteren." Olga, die deze woorden toevallig opgevangen had, zuchtte in stilte. Zij was geen fantast, maar toch had zij er soms van gedroomd, dat Grigori voor deze kunstraten onverwacht de Stalinprijs zou krijgen...

Raudsepp joeg Olga schrik aan door zijn strengheid. Maar dikwijls dacht zij: hij is ook een specialist, Grigori is vergeleken met hem een kind, een analfabeet, maar de professor stelt in alles belang. Gisteren vertelde hij, dat hij in de schouwburg een nieuw stuk gezien had en dat hij medelijden had met de toneelspelers, die steeds weer zulke flauwe monologen moesten opzeggen. Met Tamm sprak hij over leiste en Tamm zei later tegen me: „Het is verbazingwekkend, zoals Raudsepp de productiemethoden kent," — nu, en van de politiek is de professor op de hoogte gelijk een staatsman. Je hoeft alleen maar aan zijn artikel te denken...

Er kwam een medewerker van de „Sowjetskaja Estonia", hij kwam bij Olga met het verzoek hem te willen voorstellen aan professor Raudsepp: „Men heeft mij opgedragen een artikel samen te stellen over de Amerikaanse intriges, die verband houden met de Oostzeelanden..." Olga voelde zich gevleid, dat zij voor de beroemde man, wiens werk aan iedereen ten goede kwam, moest zorgen.

Sinjakow werd weggeroepen. Hij moest naar het platteland. Olga bleef alleen achter. 's Morgens had zij de professor zijn ontbijt gebracht. 's Middags en 's avonds at hij in de stad. De hele avond was zij met de kleren van haar man bezig: zij naalde scheuren in zijn broek en stopte

sokken. Af en toe wierp zij een blik op de zijvleugel — er brandde licht. Het was een heldere zomernacht. Olga dacht: men had Tihane beter geen vrijaf kunnen geven, morgen is er niemand om de professor te vergezellen op het land . . . Zij had een gevoel, of ze hoofdpijn had. Tenslotte hield ze het voor vermoeidheid. Zij was overwerkt. Er dwarrelden onzinnige gedachten door haar hoofd: zij had naar de hogeschool voor energetica kunnen gaan. Dat was een boeiend vak. Zij had ook architect kunnen worden, zoals Wasia. Zij had Tamm eerder kunnen ontmoeten, vóór Sinjakow . . . Zij ging het voortuintje in. Het was twee uur en het begon al een beetje licht te worden. Zij liep de kant van de zijvleugel op en zag plotseling een man, die gebukt in dezelfde richting liep. Zij liep erheen. Ze dook ineen: het was beslist een inbreker . . . Ze was altijd bang geweest voor bandieten. Op een keer (het was nog voor de oorlog geweest) had Misja in het Sokolniki-park tegen haar gezegd: „Kom laten we wat opzij gaan, hier in de laan kunnen we elkaar zelfs niet kussen.” Zij had geantwoord: „Je lijkt wel gek, daar kunnen ze ons wel uitkleden . . .” Olga zag, dat de man door het raam naar binnen wilde. Zij stortte zich op hem. Hij viel, maar wist weer op de been te komen en bracht Olga tweemaal een slag toe. Zij slaakte een kreet. Twee arbeiders kwamen aanrennen, verder de oude directeur en het zoontje van Tihane. De dief slaagde erin te ontkomen. Professor Raudsepp zorgde ervoor, dat Olga in de zijvleugel te bed gelegd werd en dat men naar de stad ging om een dokter. Olga kwam een moment bij: haar hoofd deed pijn, daarom kon ze niet slapen, zou ze typhus hebben? Maar nee, hij wilde door het raam . . . Zij raakte weer buiten bewustzijn.

De volgende dag arresteerde de grenspolitie in een vissersnederzetting een verdacht uitzierend persoon. Hij had geen papieren, maar in zijn zak vond men driehonderdveertig roebel en acht Zweedse kronen. Hij vertelde, dat hij August Erikson heette en uit Tallinn stamde. Voor de oorlog had hij de landgoederen van de regering beheerd, daarna was hij bij de SS geweest en naar Zweden gevlucht. Drie weken tevoren had men hem in een motorboot vanuit Zweden hierheen gebracht. Een zekere Jakob, die de bijnaam droeg van „Roodharige”, ofschoon zijn haar kastanjebruin was, had hem gestuurd. Men zei, dat Jakob voor de oorlog op het ministerie van buitenlandse zaken had gewerkt. Erikson had hij gezegd, dat er een bekende Rus of een Est, die zich aan de Russen verkocht had, omgebracht moest worden. Jakob gaf hem het adres van een zekere Sarap, die van beroep meubelmaker was: Sarap zou hem helpen een Rus te vinden, die de moeite waard was om te vermoorden en na afloop zou hij Erikson helpen naar Zweden terug te komen. Sarap zei echter, dat het in Tallinn niet mogelijk was iets te doen en dat ze beter konden wachten, tot zich een geschikte gelegenheid voordeed. Toen Erikson twee weken gewacht had, zei Sarap tegen hem, dat hij naar het proefstation moest gaan om Raudsepp uit de weg te ruimen. Erikson kwam

overdag op het station aan en onderhield zich met de bewaker Tihane. Hij vertelde, dat hij tuinman was en werk zocht. Hij kwam aan de weet, dat de professor in de zijvleugel woonde en dat Tihane de volgende dag met de Rus weg zou gaan. Hij bracht nog een dag in het bos door. Jakob had hem een revolver gegeven, maar de Finse dolk had hij bij Sarap meegenomen. Deze had gezegd: „De Finse dolk is beter — dan kun je gemakkelijker weggkomen.” Toen men Erikson vroeg, wat hij van de activiteit van Jakob afwist, antwoordde hij, dat Jakob het hoofd was van de „Broeder-gemeente”, dat ze soms bij elkaar kwamen, psalmen en liederen zongen en dat Jakob dan sprak over het lijden van Estland. Zij hadden een groot huis in de buurt van Stockholm aan de weg naar Saltsjöbaden. Meer wist hij niet.

August Erikson wist werkelijk niet meer. Sarap was niet te vinden: hij had zich in veiligheid weten te stellen. Maar ook Sarap begreep niet, waarom Jakob, oftewel de „Roodharige”, eiste, dat er mensen vermoord werden. Sarap vond, dat er daardoor niets zou veranderen en dat het alleen maar moeilijker werd om niet ontdekt te worden. Zeker, hij had aan goede papieren weten te komen. Niemand wist, dat hij voor de oorlog bij de politie was geweest in Tartu. Maar als er nu in het blinde-weg mensen vermoord werden, dan zouden ze weer beginnen te controleren en dan zou hij erin kunnen vliegen... In Zweden hadden ze gemakkelijk praten, die Jakob moest maar eens hierheen komen!...

Jakob wist ook niet, waarom hij toegewijde mensen te gronde moest richten. Naar zijn mening moest men zulke mensen sparen voor de oorlog, die niet lang meer op zich zou laten wachten. Maar Mills, die in dienst stond van de Amerikaanse ambassade en de ondergeschikte post van garage-opzichter bekleedde, had gezegd, dat er geen geld meer gegeven zou worden, indien niet voor de herfst minstens drie operaties in Estland doorgevoerd waren. Soms dacht Mills: wat heeft het voor zin een ingenieur of zelfs een fabrieksdirecteur te vermoorden? Er zijn daar zoveel mensen... Maar Mills was een man, die gewoon was aan discipline en hij gaf zichzelf ten antwoord: in Washington zullen ze wel weten, wat ze doen.

Kolonel Roberts had in Washington een collega, majoor Bratt, die door deze zeer gewaardeerd werd. Majoor Bratt hield zich met de Oostzeelanden bezig. Hij legde Roberts een goed uitgewerkt plan voor, dat zij in de loop van het gesprek de „muggebeettheorie” noemden. Bratt was van mening, dat onverhoedse aanslagen op verschillende plaatsen een nervositeit teweeg zou brengen, die remmend werkte op de wederopbouw. „Hoe zinlozer het gekozen object is, hoe beter,” zei majoor Bratt, „laten ze zich maar in gissingen verliezen en overall naar de schuldigen zoeken, dat komt ons net van pas.” Roberts ondersteunde de „muggebeettheorie” krachtig en grote sommen werden hiervoor uitgetrokken. Bratt wreef zich in zijn handen: in Riga waren twee chauffeurs

vermoord, in Litauen was een molen afgebrand, nu moest men in Estland iets ondernemen.

De verwonding, die Olga opgelopen had, bleek van lichte aard. Het mes was afgegleden en had alleen haar wang geraakt. De wond genas snel, maar Olga werd gekweld door de gedachte, dat er een litteken zou overblijven, dat haar gezicht mismaken zou. Zij raadpleegde de dokter. Hij antwoordde, dat het naar alle waarschijnlijkheid wel een gering spoor zou nalaten, maar dat hij later een huidtransplantatie zou kunnen verrichten. Die woorden ontstemden Olga nog meer. Een paar dagen was ze neerslachtig, maar tenslotte legde zij zich erbij neer. Iedereen kwam haar gelukwensen. Zelfs de plaatsvervangende minister kwam. Sinjakow zei: „Kijk eens, wat voor een vrouw ik heb — een echte heldin.” Olga schreef haar moeder over de gebeurtenis. Zij schreef het terloops en dacht niet, dat Nina Georgiëwna zich erover zou opwinden, maar zodra de examens voorbij waren, kwam Nina Georgiëwna Olga opzoeken.

Olga vroeg dadelijk: „Hoe vind je me met zo'n gezicht? Erg mismaakt?” Nina Georgiëwna stelde haar gerust: „Domoortje, hoe kan zo iets je nu mismaken? Het is een klein littekentje. Dat maakt je toch niet lelijk! Bovendien weet iedereen, wat je gedaan hebt...” Olga haalde haar schouders op: „Ik heb niets bijzonders gedaan. Grigori was er niet. Er waren trouwens helemaal geen mannen, behalve de directeur en dat is een wrak. Bovendien, als ik geschreeuwd had, had hij kunnen schieten. Hij bleek een revolver bij zich te hebben. Ken je de betekenis van professor Raudsepp? Dat zou immers een geweldig verlies geweest zijn... Ik ben ervan overtuigd, dat ieder ander in mijn plaats hetzelfde gedaan zou hebben. Dat is niets om trots op te zijn...” Nina Georgiëwna zag, dat Olga zich geen houding gaf en dacht eens te meer: wat een gecompliceerde natuur, ik kan haar niet begrijpen.

's Nachts zei Nina Georgiëwna tot zichzelf: ik ben heel oud. Toch heb ik de indruk, dat alles is, zoals het in mijn jeugd was. Alleen zijn er nu andere mensen. Hoe vaak heeft Olenka mij niet met haar praktische karakter teleurgesteld. Ik dacht, dat zij geen besef had van romantiek, maar toen het op de praktijk aankwam, liet ze zien, waartoe ze in staat was. Belangrijk is zelfs niet, dat ze zich op de onverlaat gestort heeft, maar dat was ze er over gezegd heeft: eenvoudig, zonder enige trots, alsof ze een gewoon stuk werk verricht heeft. Is dat dan niet verbazingwekkend? Soms denk ik: wat moeten we met al die droge cijfers, „de norm is overschreden”, „overeenkomstig de termijn afgeleverd”, „Stachanow-arbeider”, „stroommethode”? Misschien gaat ook achter al deze zinnen waarachtig heldendom schuil! De vormen veranderen, maar een edel gemoed heeft in iedere periode iets boeiends, men moet het alleen weten te zien...

Toen moest Nina Georgiëwna weer aan Sergej denken. Zeker, hij stond me nader... Hij had misschien iets van het verleden in zich? Nee,

hij was in de Sowjettijd grootgeworden en stond altijd midden in het leven. Hij was anders geaard... Onlangs zei iemand: „Jammer dat hij in Joegoslavië gevallen is, zulke lui verdienen geen bevrijding...” Dat is niet waar! Het volk blijft altijd zichzelf. In die stad ginds denken nu velen: de Russen hebben ons gered. Zij herinneren zich Serjozja en dan kunnen ze geen verraders zijn... Och, leefde hij toch nog maar!... Woronow heeft me geschreven van een geliefde, die hij in Frankrijk had. Ik zou er alles voor over hebben om haar eens te zien! Walja weet er niets van en hoeft er ook niets van te weten! Ik maak me zorgen over Walja: ze is begaafd en heeft bovendien een goed hart, maar er ontbreekt haar iets, waarschijnlijk de kracht. Oletsjka is veel sterker. Vreemd, ze is volwassen en toch tegelijk een klein meisje. Nu is ze buiten zichzelf over dat littekentje. Waarschijnlijk blijft ieder mens in bepaalde opzichten een kind... Maar Olga is sterk. Soms zie ik er tegen op haar iets te vragen. Zij haalt dan haar schouders op: „Mama, dat is toch kinderlijk...”

Olga sliep in de kamer ernaast. Zij droomde van ingenieur Tamm. Hij zei: „Je bent nu nog mooier: je hebt een ster op je wang. We vluchten naar de Krym, jij zult je daar gaan verdrinken, maar ik zal je redden...” En Olga glimlachte in haar slaap.

40

In de herfst van zevenenveertig had Walja Moskou verlaten. Sedertdien had Nina Georgiëwna haar niet gezien. Vorige zomer had zij Walja uitgenodigd, maar deze had geantwoord, dat ze niet weg kon. Walja's brieven waren opgewekt. Ze vertelde over opvoeringen, nieuwe rollen en kennissen. Zij schreef: „Jij maakt je voor niets over mij bezorgd — ik sta nu stevig op mijn benen...” Nina Georgiëwna zuchtte wantrouwend. In de straat, waar zij woonde, waren het vorige jaar linden geplant, de bomen hadden goed aangeslagen, behalve één, die wel niet verdorde, maar ook niet groen werd. Iedere keer, wanneer zij er naar keek, moest zij aan Walja denken. Tegen Olga zei ze: „Walja schrijft, dat ze met het leven tevreden is, maar in de toon van haar brieven schuilt iets van droefheid.” Olga haalde haar schouders op: „Daar hoef je je niet over te verbazen. Zij moet dramatisch doen, zelfs als het haar goed gaat. Vergeet niet, dat ze van top tot teen toneelspeelster is.”

In Moskou kwam Walja dikwijls bij Nina Georgiëwna aanlopen. Zij maakte dan een vrolijke indruk en babbelde over onbenulligheden, maar in haar hart wachtte zij erop, of Nina Georgiëwna over Serjozja zou beginnen te vertellen. Uit zichzelf bracht ze het gesprek nooit op Sergej.

noch tegenover Nina Georgiëwna noch tegenover Natasja. Velen meenden, dat zij zich ermee verzoend had. In werkelijkheid leefde zij met de verbleekte herinnering aan Sergej, zijn woorden en zijn glimlach. Toen zij zich dat bewust werd, huiverde zij. Mocht ze zich dan zo aan het verleden vastklampen? Om mij heen zijn levende mensen. Op de planken tracht ik hoop, ontroering en hartstocht te vertolken. De mensen huilen of lachen, maar ik bedrieg hen allen. Ik mis de kracht om Sergej te vergeten. Dat is ook niet nodig, maar ik moet toch leven.

Zij besloot Moskou te verlaten. Men zond haar naar een kleine districtshoofdstad. De schouwburg daar had een slechte roep. Walja dacht: des te beter — zij wilde een bescheiden bestaan leiden, onopgemerkt blijven en verloren gaan in het leven. Zij nam een pseudoniem aan. Stesjenko of Wlachowa moest niet meer bestaan. Toen men haar vroeg, welke naam men op het aanplakbiljet moest aangeven, noemde zij de eerste de beste naam, die haar in de gedachten kwam — Demidowa: op school had ze naast Klawa Demidowa in de bank gezeten.

De schouwburg bleek werkelijk slecht te zijn. Tot het gezelschap behoorde de tooneelspeelster Persjina, die zeer aantrekkelijk en begaafd was. Haar rivale was de actrice Pomerantsewa, wier man, de oude acteur Bazjenow, zich bedronk met de artistieke leider. Deze laatste, Lebjodkin, was een kwarteeuw geleden assistent-regisseur geweest in een der Moskouse schouwburgen, die toen tot de avant-garde behoorde. Soms, wanneer hij wat op had, zei hij, luid fluisterend op de wijze van de toneelspelers, tegen Bazjenow: „Kan ik me hier soms ontplooien? Ik houd van verticale ensceneringen... Maar laten we daarover ophouden en er nog eentje nemen.” In nuchtere toestand was hij een kleurloos mens, die voor alles bang was en mopperde: „Men heeft mij genoeg door elkaar geschud...” Toen Ljoebimow, die voor de beste acteur van de schouwburg gold, een mislukt stuk probeerde te redden, stoof Lebjodkin woedend op: „Waarom doet u, alsof iemand u wil worgen? Houdt u uw praatjes voor zich. U trekt er achteraf tussenuit, maar ik moet er voor opdraaien... Dit stuk handelt over het transportwezen. Dan gaat het niet aan om op slinkse wijze als contrabande allerlei menselijke hartstochten binnen te smokkelen...”

Walja speelde kleine rollen en de naam Demidowa stond voortdurend onderaan op de aanplakbiljetten. Zij vond onderdak bij een praatzieke, maar goedgeoede oude vrouw, die haar nu eens koekjes, dan weer compote bracht en die lang uitweidde over het feit, dat het natuurlijk beter was om te trouwen, maar dat het nu natuurlijk moeilijk was om een man te vinden. Walja was niet zo jong meer en dan mocht ze nog niet klagen, want met zeshonderd roebel kon men goed rondkomen... Walja krenkten deze gesprekken niet. Zij vond, dat zij een wel kleine, maar nuttige taak vervulde, — het dromen kon ze beter achterwege laten, dat ging nu boven haar krachten.

Een jaar geleden had Lebjodkin in de plaatselijke krant een scherp artikel over de schouwburg te lezen gekregen. De criticus schreef: „Het wordt tijd, dat kameraad Lebjodkin gaat begrijpen, dat de toeschouwers Sowjet-stukken willen zien en zichzelf op de planken terug willen vinden en niet een schaduw uit het verleden.” Lebjodkin schrapte toen direct alle klassieke stukken van het repertoire. Toen hij zich weer gerust voelde, bracht de krant een nieuw artikel van dezelfde criticus: „Kameraad Lebjodkin begrijpt klaarblijkelijk niet, welk een liefde de toeschouwers koesteren voor het erfdeel van de grote klassieken. De naam Ostrowski hebben wij al een jaar lang geen enkele maal op de aanplakbiljetten aangetroffen.” Lebjodkin bedronk zich en bromde: „Ze willen me opeten, met welke saus kan hun niet schelen...” Bazjenow stelde hem gerust: „Niemand wil je opeten. Dat is dialectiek, mijn beste... Breng „Het Onweer” en alles is weer in orde. Pomerantsewa zal een uitstekende Katerina zijn.”

Lebjodkin volgde zijn raad op en begon met het ensceneren van „Het Onweer”. Het ongeluk wilde, dat Pomerantsewa tien dagen voor de première ziek werd. De dokter zei, dat ze twee maanden het bed moest houden. Lebjodkin was verslagen. Tegen Bazjenow zei hij: „Ik heb waarachtig geen geluk... Nu moet ik Persjina laten optreden en die heeft een maand nodig om haar rol van buiten te leren.” Bazjenow schreeuwde: „Daar komt niets van in! Ik wil het er nog niet eens over hebben, dat het stuk daardoor absoluut tot een mislukking gedoemd zou zijn, maar Persjina zal zich zo aanstellen, dat men je ook nog formalisme aanwrijft. Dan kun je nog beter een onbetekenende Katerina hebben. Neem Demidowa. Ze ziet er trouwens lief uit, als ze lacht. Ze is natuurlijk geen Pomerantsewa, maar op het affiche staan toch ook Ljoebimow en ik. We zullen er wel wat van maken...” Lebjodkin kwam tot de conclusie, dat Bazjenow gelijk had en zei tegen Walja: „U zult voor Katerina moeten spelen. We zullen eens zien, wat er van u te maken valt.”

Bij de première speelde Walja uitstekend. Ze werd vele malen teruggeroepen. Een architect uit Moskou, die het stadje aandeed om het project voor een arbeidersnederzetting goed te keuren, zei tegen Lebjodkin: „Een verrukkelijke Katerina! Een dergelijke voorstelling kan men voor de Stalinprijs voordragen.” De krant bracht een artikel over de opvoering van „Het Onweer”. Een hele alinea was aan Demidowa gewijd. Allen kwamen haar gelukwensen, maar Pomerantsewa maakte een scène met Bazjenow: „Dat heb je opzettelijk gedaan om mij uit te schakelen...” Men bood Walja een belangrijke rol aan in het stuk van een jong schrijver: „De weg naar het geluk”. Haar kostjuffrouw bracht haar pannekoekjes met kwark en zei: „Zeker, het is rustiger, wanneer je een man naast je hebt. Dit doe je vandaag goed en morgen slecht. Maar een man is natuurlijk moeilijk te vinden. Men zal echter vast uw salaris verhogen. Dan kunt u wat opzijleggen voor geval van nood...”

Het succes steeg Walja niet naar het hoofd. Ook in het verleden had ze successen en tegenslagen gekend. De professoren op de filmacademie hadden gezegd, dat ze geen talent had en de enige regisseur, voor wie zij veel achting had, zei haar ronduit: „U kunt beter een ander beroep kiezen.” Toen zij in Molotow twee jaar later op een avond gedichten voordroeg, zei de acteur Orłowski: „U hebt echt talent. U moet les nemen...” Later, toen Sergej kwam, en ze in een dwaas stuk optrad, speelde ze zo goed, dat de regisseur van de stadsschouwburg haar in zijn gezelschap wilde opnemen. Op de Wachtangow-toneelschool in Moskou zei de een, dat ze geen aanleg had en was de ander daarentegen verrukt van haar spel. Bij de herinnering daaraan, dacht Walja: het is een loterij. Het zit er niet in, dat ik geprezen of gecritiseerd word, maar ik kan niet van mezelf op aan. De ene avond lukt het en de andere avond niet. Nu eens ligt het aan de rol, dan aan de partner, aan de stemming of aan kleinigheden. Daarom steekt er geen werkelijke toneel-speelster in me...

In „De weg naar het geluk” speelde ze slecht. In de krant werd ze gecritiseerd. Men gaf haar nog een andere rol — ze moest voor een komsomolka spelen, die een professor ontmaskerde, welke een knieval maakte voor het Westen. Het werd weer een mislukking. Pomerantsewa was weer gerustgesteld. Ze knapte op en nam haar plaats weer in. Over Demidowa zei men: „Een schijn-grootheid.” Walja dacht: zij hebben gelijk. Ik kan beter kleine rollen vervullen, dan loop ik niet het risico, dat door mij het stuk mislukt... Uiterlijk bleef zij rustig, maar ze had vlagen, dat ze er niet tegen op kon. Zij zei bij zichzelf: ik doe mijn best, ik doe wat ik kan, maar toch ben ik niet op de goede weg, toen ik op een fabriek werkte, wist ik tenminste, dat ik iets nuttigs deed. Toen was het oorlog en we leefden allemaal als in een kampement... Misschien had ik niet terug moeten keren tot de kunst. Het is verschrikkelijk, dat ik nu vierendertig ben en nog mijn bestemming niet gevonden heb. Niemand, die me nastaat, behalve Nina Georgiëwna, maar zelfs haar kan ik niet schrijven, wat ik op mijn hart heb, ze kan geen opwindning hebben.

Er was één, die begreep, dat Walja het moeilijk had en die haar trachtte te troosten, — dat was Ljoebimow. Hij zei tegen haar: „Geeft u niet aan zulke stemmingen toe... Ook als men talent heeft, speelt men soms slecht, dat komt voor. Ik heb Leonidow tweemaal gezien, de ene keer heeft hij me ontroerd, de andere keer speelde hij ronduit slecht. Maar zonder talent kan men Katerina niet spelen, zoals u het gedaan hebt. U bent een groot actrice...” Wanneer zij met hun tweeën waren, las hij haar gedichten voor, trachtte haar afleiding te bezorgen, deed de andere spelers na, vertelde grappige geschiedenissen over schouwburgen, waar hij vroeger gespeeld had, bracht sering en rozen mee, was lief voor haar, zonder ooit iets van haar te vragen. Hij was een goed acteur en wist zelfs een monoloog over de voordelen van een mechanische

tankinrichting voor tractoren steeds weer met overgave voor te dragen. Dat is pas werkelijke kunst, dacht Walja, want ik ben al bereid te geloven, dat alles van deze tankinrichting afhangt...

Het was een vochtige, warme Juli-avond. Ljoebimow stelde Walja na de opvoering voor naar het Gagarin-park te gaan. Dat was het mooiste plekje van de stad. Aan de voet van de helling zag men de melkachtig blauwe, in nevel gehulde weilanden liggen. Het rook naar vers hooi. Lange tijd stonden ze daar zwijgend. Toen zei Ljoebimow:

— Ik speel nu veertien jaar en ben gewoon me in grote woorden uit te drukken. Maar nu kan ik geen woorden vinden. Ik zou er alles voor over hebben, als jij me begreep...

Walja werd onrustig en zei:

— Zouden we niet teruggaan? Het is al laat...

— Laten we nog tot het monument lopen... Ik ben vandaag wat zwaarmoedig...

Zij wilde hem troosten:

— Je hebt vandaag heel goed gespeeld.

Hij lachte bitter:

— Jij bent actrice, je weet, dat het niet het belangrijkste is, hoe je speelt, maar hoe je 's morgens opstaat en leeft... Als ik speel, geloof je in me, maar wanneer ik eenvoudige menselijke woorden uit, wil je me niet begrijpen...

Hij nam haar in zijn armen en kustte haar. Haar lippen waren koud. Zij beantwoordde zijn kus niet, maar stootte hem ook niet af. Ze had het gevoel, of ze het volgende ogenblik zou omvallen. Hij sloeg zijn arm om haar heen en nam haar mee naar zijn woning.

De eerste weken leefde zij als in een droom. Wanneer ze met Ljoebimow samen was, dacht ze, dat ze gelukkig was. Zijn gevoelens deelden zich aan haar mede. Hij was verliefd en trots op haar. Hij zei: „Jij bent niet als de anderen.” Voor het eerst had hij een vrouw ontmoet die tegelijk raadselachtig, geestdriftig en ongelukkig was, die uitstekend kon spelen, maar ook slecht, die er nu eens mooi, dan weer echt lelijk uit kon zien, die tegelijk teder en afwezig was.

Als ze alleen was, dacht Walja: ik geloof, dat het nu helemaal mis met me is. Het kan zijn, dat het een goede man is, maar ik houd niet van hem. Daar draait het om... Dan maakte ze zichzelf weer verwijten: zo als met Sergej wordt het toch niet meer. Zo iets beleef je geen twee keer... Ljoebimow zegt, dat hij gelukkig met me is, waarom zou ik me dan het hoofd breken? Het is toch al mooi, dat ik tenminste iemand op de wereld vreugde kan bereiden.

Ze doorzag Ljoebimow spoedig. Hij was geen slecht mens, had capaciteiten, was vol begrip, maar uiterst lichtzinnig. Niet voor niets noemde Pomerantsewa hem „vogeltje zonder zorg”. Er was niets, dat hij ernstig nam. Wanneer men hem vertelde, dat zijn spel de toeschouwers

opwond, lachte hij en zei tegen Walja: „Wij, hier in de keuken, weten, hoe er gekookt wordt . . .” Hij had nergens een eigen mening over. Eerst schold hij op een stuk, maar als Lebjodkin dan zei, dat het een uitstekend stuk was, was hij het er dadelijk mee eens. In het begin verbaasde Walja zich daarover: „Waarom zeg je niet, wat je denkt?” Dan werd hij boos: „Maar het stuk is werkelijk goed.” Hij las Walja nu geen gedichten meer voor, sprak niet meer over kunst, maar roddelde of bromde: „De schrijvers hebben het goed, die kunnen overal vooruitkomen. Maar met ons is dat anders: als je eenmaal uit de hoofdstad weg bent, is het uit . . .” Vóór Walja had hij vele vrouwen gekend. Hij was licht ontvlambaar (daarbij meende hij iedere keer, dat het ditmaal de ware liefde was), maar hij bekoelde ook weer even snel. Walja maakte zich er telkens kwaad over, wanneer hij zei: „Eerlijk gezegd heb ik Pomerantsewa aan Bazjenow overgedaan. Voor die oude man is het een buitenkansje, en ik kon het niet meer uithouden — iedere nacht maakte ze scènes met valeriaan aan het slot . . .”

Ze gingen even toevallig uit elkaar, als ze bij elkaar gekomen waren. Ljoebimow werd verliefd op een studente, die uit Moskou gekomen was met vacantie. Een week liet hij zich niet bij Walja zien. Opeens dacht hij aan haar en toen ze elkaar in de schouwburg ontmoetten, zei hij: „Wees maar niet jaloers, het is niet serieus, zo maar een gril en bovendien gaat ze weer weg. Morgen na de opvoering kom ik, goed?” Tot haar eigen verrassing antwoordde ze: „Nee. Denk echter niet, dat ik jaloers ben. Het is beter om er een eind aan te maken . . . Om zijn figuur te redden deed hij geraakt, maar hij zag in, dat Walja gelijk had en in zijn hart was hij haar dankbaar.

Haar kostjuffrouw was woedend, toen ze merkte, dat Ljoebimow zijn bezoeken gestaakt had: „Je kunt natuurlijk beter een ingenieur of een onderwijzer hebben, dat is rustiger. Je hebt het alleen nu niet meer voor het zeggen. Met zijn tweeën is het natuurlijk gemakkelijker. Maar wacht maar, die komt nog wel terug . . .”

Walja dacht niet meer aan Ljoebimow: alles wat er gebeurd was, leek haar een boze droom, maar ze voelde zich nu dubbel eenzaam. Er ging een maand voorbij, zij deed haar best, meer ze speelde slecht. De uren, dat ze niet behoefde te repeteren of op te treden, zat ze thuis. Af en toe schreef ze Nina Georgiëwna. Het waren lange verwarde brieven, vol heimwee en vertwijfeling, die ze verscheurde. De brieven, die ze wegstuurde, waren andere. Dan schreef ze, dat ze tevreden was met haar lot. Ze had haar dromen opgegeven en hoopte nergens meer op. Anderen leven, maar ik stel me aan op het toneel, omdat het mij aan talent ontbreekt. Daar heeft niemand iets aan. Als je er goed over nadenkt, is het niet de moeite waard om verder te leven. Mensen zoals ik moeten uitgeroeid worden, net als onkruid . . .

Zij zat in gedachten verzonken, toen de kostjuffrouw klopte:

— Er is een dame, die naar u vraagt.

Een grijze vrouw met een vermoeide blik trad binnen. Walja keek haar niet begrijpend aan, maar riep toen plotseling uit:

— Lachebekje!

Galotsjka begon te lachen en leek ineens weer op het Lachebekje, dat Walja kende van haar prille jeugd.

Walja begon te vragen, hoe het Galotsjka ging. Deze probeerde iets te vertellen, maar raakte telkens de draad kwijt. Onwillekeurig dwaalden ze af naar het verre verleden, haalden herinneringen op aan de „Pickwick-club”, de kleine Raja met de lange wimpers, Zina en Boris. Zij hadden het niet over hun lot, heldendom en overwinningen, nee, zij sponnen kleine voorvallen uit hun schooltijd uit, als waren ze pas gebeurd.

— Weet je nog, dat we de nacht doorbrachten in het landhuisje in Swjatosjin en dat Raja zei, dat ze bang was voor dieven? Joera bond een draad aan een stoel en trok er 's nachts aan. Raja werd wakker en schreeuwde: „Dieven!...” Later plaagden we er haar allemaal mee, maar ze zei: „Zeker, ik ben laf, maar wat zou dat? Iedereen heeft zijn zwakheden...”

— Ik moet er juist aan denken, hoe Zina onder de Duitse les ons vroeg haar voor te zeggen. Ik zat op de eerste rij en riep „Schiessgewehr, Schiessgewehr”, maar ze had het niet goed gehoord en herhaalde mechanisch „Kavalier”. Sergej Anatoljewitsj zei: „Jij hebt, geloof ik, alleen maar oog voor cavaliërs, hè!” Zina verloor haar zelfbeheersing, barstte in tranen uit en het kostte moeite om haar tot bedaren te brengen...

— Weet je nog wel, Waletsjka, dat Borja gedichten in je album schreef? Hij begon toen pas te dichten... Ik kan me nu nog het begin herinneren: „Een groot geluk is mij beschikt, dat als de regen aan mijn venster tikt...” Jij zei toen: „Maar waarom regen?” Ik kon me natuurlijk niet goedhouden en hij voelde zich beledigd...

Toen viel er een stilte. Zij zaten daar en keken elkaar aan. Galotsjka vond, dat Walja weinig veranderd was. Dezelfde rimpels in het voorhoofd en dezelfde glimlach. Ze had niets van een actrice weg... Het eerste ogenblik had Walja de indruk gekregen, dat Galotsjka erg oud geworden was. Of het nu kwam, omdat ze weer aan haar gewend was, of omdat het ophalen van jeugdherinneringen haar deed opleven, maar Walja dacht nu: haar haar is grijs, maar haar gezicht is nog jong. Dat haar staat haar goed, het verleent haar een bijzondere uitdrukking...

Galotsjka vertelde, dat ze in het voorjaar een brief van Osip uit Duitsland gekregen had. Hij was nog steeds bij het leger.

— Is hij niet hertrouwd? — vroeg Walja.

— Nee... Hij schreef, dat hij bij een bezoek aan Kiëw naar Babi Jar was geweest...

Bij deze woorden werd het haar ineens zwaar te moede. Galotsjka wendde zich af en ging naar het raam.

— Je hebt een mooi uitzicht...

De hospita bracht de samowar en ingemaakt fruit. Walja liep bedrijvig heen en weer om een verder gesprek te vermijden... Zij voelde zich moe: alles was weer opgerakeld... Galotsjka vroeg haar, of ze met haar leven tevreden was. Ze wilde niet huichelen en toch kon ze het ook niet over zich verkrijgen de waarheid te zeggen.

— Dat is moeilijk te zeggen Galotsjka. Soms voel ik me voldaan, maar dat is heel zelden... Zeker, ik had niet aan het toneel moeten gaan, maar nu is het te laat om nog iets anders te beginnen. Mijn talent houdt niet over, maar eerzucht heb ik des te meer... Maar het is niet de moeite waard om daarover te spreken. Je weet toch, dat ik altijd domme dingen gedaan heb. Ik stelde hoge eisen aan het leven, maar je moet anders leven. Nu begrijp ik dat, alleen lukt het niet altijd... Vertel eens wat over jezelf, Galotsjka, ik weet immers alleen, dat je naar Duitsland weggevoerd bent. Iemand uit Kiëw heeft me verteld, dat je in vijfenveertig teruggekomen bent... Leef je alleen?...

— Nee, ik ben getrouwd... Ik weet niet, waarmee ik beginnen zal. Over Duitsland zal ik je maar niet vertellen, daar word ik liever niet aan herinnerd... Het eerste jaar was erg moeilijk — ik kon niet aan dit leven wennen, ik liep rond, praatte en werkte — in de herfst kreeg ik werk. Ik had het gevoel, dat alles me zo geforceerd af ging. Ik was niet als de anderen... Ik trachtte toen over het strafkamp te vertellen, men zuchtte, maar ik voelde, dat niemand er graag naar luisterde. Het is ook moeilijk te begrijpen, als je het niet zelf meegemaakt hebt... Mijn moeder was gelovig, toen ik nog een klein meisje was, vertelde zij verhalen... Ik herinner me niet meer of het een heilige was of een wonder, maar om kort te gaan: een mens lag in zijn graf en werd weer levend. Hij ging onder de mensen, maar die waren allen bang voor hem, ofschoon hij weer een gewoon mens was. Hij kon niet uitleggen, hoe het was, toen hij in zijn graf lag... Zo was het ook met mij... Later viel alles van me af, ik ging op in mijn werk. Ik kreeg direct interessant werk — ik heb cursussen doorlopen en werk nu als bibliothecaresse... Ik moet zelf veel lezen en met mensen spreken. Als een boek iemand getroffen heeft, voelt hij behoefte, dat een ander te zeggen. Soms stort hij dan zijn hele hart uit... In zevenenveertig heb ik Koelzjenko leren kennen... Ik heb je nog vergeten te zeggen, dat ik nu ook zo heet...

Zij begon ineens vrolijk en zonder aanleiding te lachen, zoals ze dat ook in vroeger jaren deed. Walja begon ook te lachen en sloeg haar armen om Galotsjka heen:

— Lachebekje... Het is goed, dat je gekomen bent. Je weet zelf niet, hoe goed dat is!...

— Ik ben voor een bepaalde zaak gekomen. Ik kom met een opdracht. Maar daarover later... Mijn man is ingenieur, hij werkt op een fabriek voor montagewoningen in Koesjtsjino. Dat is hier tachtig kilometer van-

daan. Ik heb hem in Kiëw leren kennen, hij komt daar ook vandaan. De vorige winter hebben ze hem hierheen overgeplaatst... Hij is invalide tweede graad, een buikwond met alle gevolgen daarvan, later nog een zenuwschok, kortom compleet invalide. Hij kan werken, maar hij heeft voortdurend verzorging nodig. Ik heb er geen ogenblik spijt van, dat ik met hem getrouwd ben — als je hem leert kennen, zul je begrijpen, wat het voor iemand is en welk een goede kameraad hij is. Hij is elf jaar ouder dan ik, hij is nu vijfenveertig... Hij werkt zelf met vuur en steekt mij aan. Hij heeft inderdaad interessant werk — er worden bij ons huizen klaargemaakt voor de mijnwerkers in het Donets-bekken. Net een sprookje — eerst zie je de bomen en aan het eind is het huis kant en klaar, je zou er zo thee in kunnen drinken... Waletsjka, weet je, hoe ik je gevonden heb? Er woont hier iemand uit Kiëw, George Tokarew, je zult je hem waarschijnlijk niet herinneren. In het jaar, dat we van school kwamen, maakte hij mij het hof... Af en toe wisselen we brieven. Hij schreef me, dat hij naar de schouwburg geweest was en „Het Onweer” gezien had en dat jij ontroerend gespeeld had. Het woord „ontroerend” heeft hij letterlijk gebruikt. Hij schreef, dat je nu Demidowa heette. Toen ik bij je hospita kwam, vroeg ik wie Demidow was. Zij lachte en zei, dat jij in de schouwburg Demidowa heette, maar dat je geen man had. Waarom heb je juist die naam Demidowa bedacht?

— Herinner je je Klawka nog?

— Die met dat rode haar? De jongens trokken haar aan haar vlechtje en dan miauwde ze...

Galotsjka lachte vrolijk.

— Men heeft mij met een opdracht hierheen gestuurd. Van de partij-secretaris... Stel je voor, een reuzebedrijf, een echt combinatie, en er is nog niemand bij ons gekomen... Er werd tegen me gezegd: als je haar zo goed kent, probeer jij het dan eens bij haar... We zouden het hele gezelschap graag willen uitnodigen voor tenminste twee voorstellingen en in ieder geval „Het Onweer”...

Nu begon Walja te lachen:

— Dacht je, dat ik iets in de melk te brokkelen had? Ik ben zelf maar een heel onbeduidende toneelspeelster... Ik zal je morgen aan Lebjodkin voorstellen, dan kun je daarna nog naar het uitvoerend comité van het district gaan...

— Je zult al onze mensen te zien krijgen. Ook Koelzjenko... Wanneer ik hem alleen laat, voel ik me altijd onrustig. Het is natuurlijk geen drama, maar ik zei je al, dat hij verzorging nodig heeft...

Galotsjka had Walja niet de hele waarheid verteld over haar huiselijk leven. Toen zij met Koelzjenko kennismakte, was hij volkomen apathisch. Hij zei, dat hij een wrak was, dat niemand hem nodig had en dat het leven geen zin meer had voor hem. Voor de oorlog was hij getrouwd en had hij een dochttertje. In de eerste oorlogsdagen raakte hij bij Brest in

een omsingeling en was drie jaar bij de partizanen. Iemand uit hetzelfde regiment, wie het gelukte de frontlijn te overschrijden, vertelde aan de vrouw van Koelzjenko, dat haar man bij Brest gevallen was. Twee jaar lang vergoot zij tranen om hem en in vierenveertig hertrouwde zij. Koelzjenko kwam verminkt in Kiëw terug en moest daar ervaren, dat hij geen gezin meer had. Galotsjka zorgde voor hem, als voor een kind. Op een keer zei hij met een droevige glimlach tegen haar: „Ik geloof, dat jouw longen, jouw hart en hoofd voor ons beiden tegelijk werken...” De commandante van het strafkamp had Galotsjka niet voor niets gehaat. Zij beschikte over een ongewone vitaliteit, waarmee zij allen aanstak. Zij wist een wonder te bewerken: Koelzjenko leefde weer op. Hij werd vrolijk, werkte goed, en zijn kameraden hadden geen vermoeden van het drama, dat hij doorgemaakt had. Soms echter brak hem het zweet uit, hij begon dan slecht te horen, kreeg aanvallen van hoofdpijn en dan maakte de wanhoop zich weer van hem meester. Galotsjka was voortdurend op haar hoede. Zij wist hem weer op te vijzelen. Hij leefde van haar innerlijke blijheid, zoals een zwaarzieke van zuurstof.

Galotsjka bracht de nacht bij Walja door. Ze hadden al een paar maal besloten te gaan slapen, maar steeds begonnen ze weer te praten.

— Slaap je al, Walja? ... Ik moet je nog een gebeurtenis vertellen. Het houdt wel verband met het kamp, maar het gaat niet over het kamp. Er was daar een Fransman Pierre. Je zult het je natuurlijk moeilijk kunnen voorstellen, dat het onder zulke omstandigheden mogelijk is, maar weet je, er groeide een oprechte liefde tussen ons, ofschoon we elkaar nooit gekust hebben. Hij is in het kamp gestorven aan tuberculose. Nog steeds hoor ik hem zeggen: „Galjosjka ... Miljaja ...” Hij kende Russisch, alleen kon hij bepaalde letters niet uitspreken ... We hebben veel samen gepraat ... Ik had het niet over deze liefde willen hebben ... Maar wat doet het er toe, Pierre is dood ... Je zei, dat het theater slecht was, en dat je niet wist waarvoor je speelde ... Voor de oorlog was ik een klein meisje, een lachebekje en niets meer ... Ik had Pierre niet veel te vertellen — ik was onwetend, hij had veel meer gelezen en gedacht ... Ik zei op een keer tegen hem: „Jij weet veel meer,” — maar toen gaf hij ten antwoord: „Daarvoor weet jij belangrijker dingen ...” Die woorden ben ik niet vergeten. Je kunt je niet voorstellen, hoe gretig hij luisterde naar alles, wat ons land betrof! ... Daar heb ik pas begrepen, hoe er naar ons gekeken wordt. Jij bent toneelspeelster, Tokarew schreef, dat je buitengewoon speelt. Neem mij nu eens ... Voor de oorlog werkte ik op het hoofdkantoor van de katoenindustrie, nu ben ik bibliothecaresse, zoals dat in de kranten heet, een „nietig radertje”. Maar ik weet nu, hoe het er uitziet, als je het van terzijde gadeslaat ... Bij ons worden huisjes gemaakt. In Amerika worden ze misschien nog beter gemaakt, maar bij ons komen er in zo'n huisje mensen te wonen, begrijp je? ... Ik heb het

immers in Duitsland gezien — steden, huizen, badkamers, alles proper en geriefelijk. Maar wat hebben ze met de mensen gedaan? . . . Wij zijn in het kamp door de Amerikanen bevrijd. Weet je, er kwam een negerchauffeur op me toe en gaf me een plak chocolade, maar de officier bekte hem af . . . Nee, wij moeten onherroepelijk leven, intensief leven en werken, opdat men weer vrij zal kunnen ademen . . . Als ik aan Pierre denk, zou ik het liefste willen huilen, hij was zo goed . . .

Walja moest onwillekeurig aan Sergej denken. Ze wist zelf niet, wat hij met het verhaal van Galotsjka te maken had, maar Serjozja was haar in lang niet zo levend en nabij voorgekomen. Zij zei:

— Galotsjka, wat is het goed, dat je gekomen bent! . . . Dat is, denk ik, mijn geluk . . .

Drie weken later ging het gezelschap op reis naar het combinaat. Walja maakte zich zeer zenuwachtig voor de opvoering. Zij dacht, dat ze uitzonderlijk slecht zou spelen, maar ze speelde heel goed. Het was een dankbaar publiek en het oude drama over een ongelukkige liefde ontroerde de mensen.

De volgende morgen nam Galotsjka haar mee naar de fabriek en stelde haar aan de mensen voor. Iedereen wenste Walja geluk en bedankte haar. Ze werd zo verlegen als een klein meisje. Galotsjka zei:

— Kijk eens, wat een prachtige huizen! . . . Ik ben weg van de trap, die ze gemaakt hebben, jij niet? . . . Wanneer we ze afleveren, ontbreekt er niets aan, zelfs een kacheltje is aanwezig . . .

Zij giste, wie er in die huizen zouden komen wonen.

— Zeker een jonggetrouwd stel . . . Later trekt grootmoeder met de poes erin. Ik vind niets zo gezellig als een grootmoeder met een poes. Jonggetrouwde mensen kunnen ruzie krijgen, maar een grootmoeder met een poes nooit . . .”

Walja had gedacht, dat Koelzjenko een zieke oude man was, maar hij bleek helemaal niet oud te zijn en zelfs heel aantrekkelijk. Hij drukte Walja stevig de hand.

— Mijn dank, dat u ons zo verwend hebt. Ik was in lang niet naar de schouwburg geweest. Het was een geestelijk bad. U hebt uitstekend gespeeld . . .

Galotsjka woonde met haar man in een heel klein kamertje en Walja dacht: zij vervaardigen zoveel woningen en zelf hebben ze er geen. Misschien moet dat wel zo zijn — voor anderen . . .

Walja voelde zich niet alleen bevredigd — zij had werkelijk goed gespeeld, maar ze bespeurde ook bij zichzelf een onbekende blijdschap: nooit eerder had ze de gewone mensen, die als toeschouwers in de zaal zaten, in hun gewone leven gadeslagen. Met de mensen, die kwamen kijken, zich opwonden en klaptten, bracht ze nu twee dagen door.

Na de tweede opvoering verzamelden zich alle spelers op het toneel. De fabrieksdirecteur en vertegenwoordigers van de arbeiders hielden

redevoeringen en overhandigden bloemen. Lebjodkin was aangedaan en in plaats van een slotwoord, snoot hij zijn neus en begon tenslotte iedereen de hand te drukken. Toen Walja het toneel verliet, drukte een bejaarde man haar een verzegelde brief in de hand en zei: „Leest u die straks maar, als u vrij heeft” . . .

Zij gingen naar de eetzaal, daar stond het avondmaal klaar. Er werd opnieuw gesproken en gedronken. Galotsjka zat tegenover Walja en steeds klonk haar aanstekelijke lach. Walja lachte ook, hoewel ze niet wist, waarom Galotsjka moest lachen. Een uur na middernacht braken ze op. Walja kleepte zich uit en kroop in bed, maar dacht toen ineens aan de brief. Zij zocht deze op en verbrak het zegel. De brief luidde als volgt:

„Mijn lieve actrice!

Uw voor- en vadersnaam zijn mij niet bekend, daarom besloot ik u zo aan te spreken. Een u onbekend mens schrijft dit en opdat u niet zult hoeven te antwoorden, onderteken ik niet. Ik ben geen dweepzieke jongeling en dit is geen liefdesverklaring. Ik ben éénenvijftig en tekenaar van beroep. Ik zal enige woorden aan mezelf wijden, opdat u zich een voorstelling kunt maken van degene, die u schrijft. Ik heb een tamelijk moeilijk leven achter de rug. Tijdens de oorlog heb ik in Leningrad vrouw en kind verloren. Tot het eind toe ben ik aan het front geweest. Ik onderscheid me niet door bijzondere talenten en ben om kort te gaan een gewoon burger. Ik schrijf u alleen om te zeggen, dat u me zonder het zelf te weten zeer geholpen hebt. Toen ik na het toneelstuk thuis kwam, was ik eerst van plan naar u toe te gaan om u te bedanken, maar toen bedacht ik, dat dat onbescheiden zou zijn en dat ik beter kon schrijven. Er zijn in mijn leven veel dingen, waarover het zinloos is te spreken. Maar toen ik zag, hoe u het menselijk lijden vertolkte, werd het mij lichter om het hart. U heeft mij als het ware vleugels gegeven. Staat u me toe, u hiervoor in alle eenvoud en oprechtheid te bedanken.”

Walja las de brief enige malen over. Haar hart sloeg sneller. Ze lag daar en dacht aan deze man, die zij niet kende. Hoe had zij hem kunnen helpen? . . . Ineens moest ze aan Sergej denken — hij zei altijd, dat hij van dromen hield. Alle mensen hadden dus behoefte aan dromen. Ook deze oude tekenaar . . . Maar dan was Walja net als de anderen, — allen hadden het soms moeilijk en allen hadden hun dromen . . . Misschien was ze werkelijk nodig en maakte zij ook huisjes voor anderen. Met een trapje . . .

Zij sliep in met de brief in haar hand, als gold het iets heel kostbaars: een pas voor het leven.

Glazkow zag er vergenoegd uit, toen hij Kranz ontmoette:

— Uw peetkinderen maken het uitstekend. Zouden wij deze was-machine niet kunnen inlijven bij de sowchoz? Ik heb uitgerekend, dat de besparing enorm is... Wacht, laten we eerst eens gaan eten. Mijn vrouw zegt, dat zij kwarkknoedels gemaakt heeft.

Hij keek Kranz eens aan:

— U ziet er uit, of u ziek bent. Hebt u misschien kougevat? Het is bedriegelijk weer. Overdag is het gloeiend heet, maar vannacht was er weer nachtvorst. U hebt een kleintje wodka nodig, dat is het...

Kranz lachte nauwelijks merkbaar. Hij peinsde, hoe hij zo snel mogelijk naar Pestroesjkino kon ontkomen. Maar Glazkow liet hem niet gaan. Na het eten klaagde Glazkow erover, dat de pomp slecht werkte. Kranz trok zijn jasje uit, stroopte zijn hemdsmouwen op en begon de pomp te repareren.

— Schrijft uw monteur misschien gedichten?

Glazkow trok een verwonderd gezicht:

— Hoe komt u daarbij?...

— Als hij gedichten schreef, zou dat nog te vergeven zijn. Met de dorsmachine heeft hij het niet klaar kunnen spelen. En nu de pomp... Ziet u, als men de pomp zo laat vervuilen, zal ze altijd weigeren, dat staat als een paal boven water... Ik maak het direct even in orde.

Hij dacht nog steeds aan Pestroesjkino, maar nu hij er aan begonnen was, kon hij het werk toch niet laten liggen en het was een heel karwei. Pas tegen de avond kwam hij in Pestroesjkino.

Hij vroeg, waar Wera woonde: hij wilde haar het boek teruggeven — dat was een mooi aanloopje voor een gesprek. Maar de twee vrouwen, die hij aanhield, kenden Troebnikowa niet. Hij ging op een oude man toe, maar ook deze keek hem niet begrijpend aan:

— Troebnikowa?... Die woont hier niet...

— Een lerares... Wera Nikolajewna...

— O, had u dat direct gezegd... Wera Nikolajewna? Die ken ik... Ze is nog niet lang bij ons, sedert de vorige herfst... Ziet u die wilgen daar. Daar staat een huisje... Dat is van Glybatsjowa. Ze woont bij haar in.

Wera kwam snel het portaal in, riep uit: „ach, bent u het” en glimlachte. Kranz straalde. Onhandig stak hij haar het boek toe:

— Dat heb ik uit uw bibliotheek...

Hij wist niet, wat hij nog meer moest zeggen. De hele week had hij zich op dit ogenblik voorbereid. Hij had een tot in onderdelen doordacht plan: hij zou zeggen, dat hij zich voor het schoolprogramma voor literatuur interesseerde, — dan zou het licht tot een gesprek komen. Maar nu was

hij alles vergeten. Hij stond daar en keek Wera afwezig aan. Wera lachte nog steeds. Tenslotte zei hij:

— Ik had de volgende dag willen komen, dezelfde avond nog...

Hij bezon zich: dat had hij niet moeten zeggen, dadelijk liep ze weer weg, net als de eerste keer...

— Ik bedoel, dat ik het boek te lang gehouden heb. Dat is niet behoorlijk, maar ik wist niemand, aan wie ik het mee kon geven. Vandaag moest ik op de sowchoz zijn en dacht: dan breng ik het zelf maar even.

Wera glimlachte niet meer. Zij vroeg hem binnen te komen. Hij zag een grote tafel met een gehavende rand, waarop schriften rondslingerden. Hij had een boek van de plank willen nemen om te zien, wat Wera las, maar hij liet het achterwege. Hij dacht: ik moet iets zeggen, ik kan hier toch niet zo blijven staan en stommetje spelen... Hij begon over het boek, dat hij terugbracht. Daarna vertelde hij, hoe hij de pomp gerepareerd had en begon vervolgens over de oude wiskunde-lerares. Hij begreep niet, waarom hij dat allemaal zei, maar hij was bang, dat het gesprek zou stokken — dan zou hij moeten verdwijnen. Wera gaf korte, onwillige antwoorden. Hij voelde, dat ze er met haar gedachten niet bij was. Hoewel hij probeerde haar niet aan te zien, keek hij steeds naar haar. In zijn ogen stond droefheid en vrees te lezen. Ze hadden die nerveuze glinstering, die Glazkow voor een teken van ziekte had gehouden. Wera keek opzij. Zij zat op het puntje van de stoel, alsof ze ieder ogenblik zou weglopen. Ineens zweeg hij: ik vertel onzin, waar ze zich niet voor interesseert...

— Ik moet gaan.

Hij hoopte vaag, dat ze hem niet zou laten gaan. Maar Wera antwoordde niet. Ze groette zonder hem aan te kijken. Hij verliet het huis en liep snel naar zijn auto. Toen hij honderd stappen gedaan had, keek hij om. Wera stond aan de voordeur en keek hem na. Hij bleef staan: zou hij teruggaan? ... Maar Wera was verdwenen.

Somber gestemd kwam hij thuis: ik heb me uitzonderlijk dwaas gedragen. Nu kan ik haar zelfs niet meer opzoeken. Trouwens, waarom zou ik haar opzoeken? ... Ik heb genoeg luchtkastelen gebouwd ... Het was net als in oude romans, alleen nog pijnlijker. Ik heb haar twee maal gezien en de hele tijd aan haar gedacht ... En zij vindt het alleen maar grappig. Of misschien wel onaangenaam. Dat kon je wel aan haar gezicht zien — ze was met haar gedachten ergens anders. Ik was zo blij als een kleine jongen, dat ze mij zo vriendelijk ontving, maar ze wilde alleen de indruk van de eerste keer goedmaken, toen ik haar heb laten schrikken. Ik moet de hele zaak van me afzetten.

Een paar dagen later werd Kranz bij de secretaris van het districts-comité der partij geroepen. Goesew zei, dat hij voortdurend achter de zaaimachine heengezeten had. Hij had goede resultaten bereikt. In Moskou was het ontwerp lang blijven liggen, maar nu zat er schot in en men kon in

de allernaaste toekomst de uitslag verwachten. Kranz bracht twee uur bij Goesew zoek. Steeds werd er gebeld en kwamen er mensen. Kranz hoorde, dat op de kolchoz „Twintig jaar Octoberrevolutie” een schaap negentig kilo woog en vier kilo wol per jaar leverde, dat de redacteur van het districtsblad ten onrechte een bericht over onregelmatigheden in de klokkenfabriek niet geplaatst had — dat was onderdrukking van de critiek, dat op het bouwwerk van de arbeidersnederzetting voor de machinefabriek twee dagen verloren waren gegaan — de cementleverantie stokte, dat de cursusleider van de tienjarige school in Gorbatsjowo een formalist was en de geschiedenisleraar ten onrechte naar beneden haalde, dat in de staalgieterij in Juni een nieuwe afdeling in bedrijf genomen werd, dat de textielschool nog plaats nodig had voor tachtig bedden, dat in de Kirowskajastraat drie huizen gereedgekomen waren, dat de secretaris van het rayoncomité Kotow naar de partijschool moest, en dat Zjoerawljow zei, dat hij het wel zou klaren... Kranz verwonderde zich: Goesew was van alles op de hoogte, en gaf preciese, korte en verstandige antwoorden.

Toen zei Goesew tegen Kranz, dat de dorsmachines, die de fabriek maakte, verouderd waren. Het model van Kostitski was op zichzelf niet slecht, het was alleen slecht uitgevoerd. Het zou goed zijn, als Kranz zich eens met de dorsmachine zou bezighouden... Toen ze hun zaken afgehandeld hadden, zei Goesew:

— In de „Prawda” stond vandaag een interessant bericht uit Parijs. Men heeft het Atlantisch Pact ondertekend, maar het is duidelijk, dat het volk er niet mee accoord gaat. Generaals hebben ze in overvloed, maar soldaten zijn er niet te vinden... Ik geloof, dat het vredescongres in Parijs iedereen wakker geschud heeft... Bovendien is het niet zo eenvoudig om ons te bespringen, — wij vormen een macht...

Hij had nog iets willen zeggen, maar de directeur van de Koeibysjew-fabrieken kwam; daar werden nieuwe persvormen voor de macaronibereiding gemaakt...

Kranz slenterde door de stoffige, heuvelachtige en onoverzichtelijke stad. In het centrum stonden veel oude huizen. De villa's, die de landheren, provinciale machthebbers of kooplieden hier eens gebouwd hadden, zagen er bouwvallig uit. Ze hadden vlekken en barsten en sommige konden zich nauwelijks staande houden. Daartussen groenden de perken, waar meisjes-studenten zich op hun examens voorbereidden en kinderen speelden. Aan de stadsrand rezen de fabrieken op, omgeven door nieuwe, grote woonhuizen. De stad had weg van een eeuwenoude boom, die, getroffen door de bliksem en vermolmd door de tijd, machtige, nieuwe zijtakken gevormd heeft. Kranz moest er aan denken, hoeveel werk zo'n stad iemand bezorgde, en Goesew had een heel gebied onder zich: zou er wel of geen regen komen, zouden de generators op tijd afgeleverd worden, zou men alle studenten kunnen onderbrengen?... Maar Goesew liet zich niet uit het veld slaan. Zo rond als hij is, heeft hij toch een paar scherpe

ogen... Hij zei, dat zijn vader geitenhoeder was. Wonderbaarlijk, nauwelijks zijn er dertig jaar verlopen en er zijn nieuwe mensen opgegroeid. Goesew heeft gelijk: daarin schuilt onze kracht, het komt niet op de oppervlakte of op het aantal aan, het zit hem in de mensen...

Kranz moest weer denken aan wat Goesew over de dorsmachine had gezegd. Daar moest hij zich werkelijk eens mee bezig houden. Het was toch jammer van die Kosjarew. Die was eens en voor altijd murw gemaakt...

Wat was het hier een prachtig park! Wat een seringen... Hij bleef ineens staan en betrapte zichzelf op een dwaze gedachte: als Wera eens achter die struik stond?... Ik was immers van plan niet meer aan haar te denken, en toch schiet ze me honderd keer per dag te binnen, ik lijk wel behekst!...

Goesew wist, wat hij zei: Moskou had het ontwerp voor de zaai-machine goedgekeurd. Kosjarew deelde het Kranz mede en was er oprecht blij om. Hij was alles, wat hij voorheen gezegd had, vergeten en hij meende, dat hij zich altijd voor het ontwerp had ingezet.

— Dat is werkelijk een succes, Alexander Iljitsj. Wij hebben geboft. Nu kunnen we met de productie beginnen...

Hij stelde Kranz voor samen met hem te gaan eten en deze stemde toe. Kosjarew vertelde hem, dat hij tijdens de oorlog dikwijls voortvarende besluiten had moeten nemen. Kranz glimlachte even, zonder dat hij hoorde wat er gezegd werd — wat Kosjarew zei, wist hij al: de directeur had een paar verhalen, die hij iedere keer weer vertelde. Kranz had geen zin om naar huis te gaan: dan moest hij weer aan Wera denken.

Er verliep een maand. De seringen waren uitgebloeid. De zomer was heet en droog. Het groen werd snel dof en begon toen geel te worden. Eenzame lichte wolkjes zeilden door de hemel. Kranz werkte aan een ontwerp voor een dorsmachine en 's nachts had hij het in zijn zwoele kamer met zichzelf te kwaad: hij zag Wera voor zich met haar glimlach; zij had hartstochtelijke, droevige ogen. Hij noemde haar „mijn lieve wildebras” en dan liep ze weg.

Wera nam de laatste examens af. Ze zou eigenlijk naar haar moeder in Koeibysjew gaan, maar ze vertrok niet. Ze bedacht steeds weer nieuwe uitvluchten om te kunnen blijven. Ze ging niet weg, omdat ze Kranz verwachtte. Hij had direct, toen hij de klas binnenkwam, een diepe indruk op haar gemaakt door zijn uiterlijk, zijn spontaneïteit, zijn wilskracht en tedere blik, die iemand alle verstand zouden doen verliezen. Haar moeder wist al lang, dat Wera een droomster was, of, zoals zij het noemde een „dwarskop”. Als klein meisje kende Wera „Mtsyri” van buiten en droomde van een geheimzinnige held, bracht uren zoek aan het beekje of in een donkere hoek van de kamer, en begon plotseling verwarde geschiedenissen te vertellen: ze was haar ouders tot last, ze wilde weggaan naar de poolstreken en „men moest in vuur en vlam

staan". Haar vader was een stil en nauwgezet mens, haar moeder had een betrekking als boekhoudster en stond bekend om haar levenswijze en haar kwaliteiten als huisvrouw. Wera's gepraat, haar gevoelinge gingen van vrolijkheid, die overgingen in melancholie, maakte haar bang. Zij was diep ongelukkig, dat haar dochter geen vriendinnen had. — Toen probeerde meermalen met andere meisjes vriendschap te sluiten, maar zij was te veeleisend en steeds weer kwam het tot een breuk. Maar moeder zuchtte: van wie had ze dat toch? Zeker niet van haar vader of moeder... Toen de oorlog uitbrak was Wera vijftien jaar. Zij diende een verzoek in bij het commissariaat van oorlog, deed zich twee jaar onder voor en verzocht naar het front gestuurd te worden. Later werd Wera vernaardiger — tenminste dat vond haar moeder. Toen ze van school kwam ging ze naar het paedagogisch instituut en de vorige herfst vertrok ze naar Pestroesjkino. Toen ze nog studeerde, dacht ze, dat ze op de student Krapivnikow verliefd was. Zij hield de liefde voor een vuur, waar smart en angst uit voortvloeiden. Krapivnikow zei: „Wera, laten we naar het park gaan, daar kunnen we elkaar kussen." Maar zij antwoordde: „Laat me met rust..." Toen riep hij haar achterna: „Aanstijster!" Als ze nu aan deze dweperij terugdacht, lachte ze er bitter om: kinderspel. Kranz kan zeggen, wat hij wil, maar één ding weet ik zeker: zonder hem verlies ik mijn verstand... Zou hij werkelijk alleen gekomen zijn om het boek te brengen? Dat kan niet! Hij zei, dat hij de eerste avond terug had willen komen... Maar hij houdt niet echt van me, hij heeft eenvoudig gedacht: met zo'n alleenstaand meisje vlak bij de sawchez kan men zich wat amuseren. Hij verveelt zich zeker op de fabriek, hij komt immers uit Moskou... Maar nu heeft hij gezien, wie ik ben, en is weggegaan. Als hij nog eens komt, laat ik hem niet gaan. Hij kan zeggen, wat hij wil en hij mag me uitlachen, dat kan me niet schelen. Ik zal zeggen, dat ik van hem houd en niet zonder hem kan leven...

Maar Kranz kwam niet. Hij dacht, dat Wera hem minachtte, dat haar hart een ander toebehoorde, en dat hem een ramp overkomen was: pas met dertig jaar had hij ervaren, wat echte liefde was, en nu bleek deze liefde een ongelukkige.

Het was een hete, zomerse Zondag. Kosjarew was gaan vissen. De ingenieurs en de arbeiders waren erop uitgetrokken en hadden zich in alle richtingen verspreid — vijf kilometer van de fabriek begon een prachtig bos met veel frambozen en paddestoelen. Kranz zat op zijn kamer „In de loopgraven van Stalingrad" te lezen. Langvervlegen dagen herleefden voor hem: de hitte, de stilte tussen twee bombardementen, de geur van de steppe en de dood... De bewaker riep hem:

— Alexander Iljitsj, er is iemand voor u.

Toen Kranz Wera zag, kon hij zich nauwelijks weerhouden haar in zijn armen te sluiten. Hij nam haar handen in de zijne:

— Laten we naar mijn kamer gaan... Weet u, ik verwachtte u...

(Hij had werkelijk opeens gedacht: direct komt ze, gaat de kamer binnen en glimlacht! ...)

Wera kreeg een kleur en maakte haar handen los.

— Ik zal u zo dadelijk alles uitleggen... Ik ben hier met de school. We maken een uitstapje naar Tarchany, dat wil zeggen naar Lermontowo. Ik was op de sowchoz om Glazkow te vragen, of hij misschien een boodschap aan u had. Ik wist immers, dat we hier langs kwamen. Hij zei, dat ik beslist bij u moest aangaan. Ze wachten op uw antwoord betreffende de zaaimachine. Dat is alles. Ik moet nu weer gaan...

Hoe hij haar ook probeerde te bepraten, zij wilde in geen geval blijven. Zij zei, dat er op haar gewacht werd. Toen zei Kranz:

— Ik rijd mee naar Tarchany. Ik ben er nog nooit geweest...

Op de weg stond een vrachtwagen, maar van de excursiegangers geen spoor. Wera legde uit:

— Zij zijn vanmorgen al gegaan. Ik ben bij de sowchoz aangegaan, ik had daar een en ander af te doen... In Lermontowo haal ik ze in. Deze auto moet daar ook heen, ik heb afgesproken om mee te rijden...

Zij stonden achter in de wagen, hielden elkaar bij de hand, duikelden en vielen over elkaar heen bij kuilen in de weg. Wera zei lachend:

— Wij kunnen beter te voet gaan...

— Zou u er dan komen?

— Natuurlijk. Bij ons vandaan is het tweeëndertig kilometer naar het station. Van de winter wilde ik een keer naar de schouwburg en er was juist een auto, die naar het station reed. Maar terug was er geen... Wachten kon ik niet, ik moest 's morgens les geven. Ik ben te voet gegaan. Er stond een sneeuwstorm... Niet ver van Pestroesjkino kwam ik een wolf tegen...

— Was u bang?

— Zeker, maar niet zo erg. Ik ben voor iets anders bevreesd...

— Waarvoor dan?

Zij gaf geen antwoord.

— Na hun aankomst in Lermontowo, begon Wera haar mensen op te zoeken. Men zei haar, dat er een excursie geweest was, maar dat die al weer weg was.

Tegen Kranz zei ze:

— Dat is jammer. Dan zijn ze nu in Tsjembar... Ik moet u hier achterlaten. Tarchany krijg ik derhalve niet te zien...

Hij overreedde haar niet dadelijk weg te gaan en eerst het museum te bekijken. Zij stemde toe. Peinzend liep ze door de kamers van het huis van Lermontow. Het leek haar, of zij op een vertrouwde plaats teruggekeerd was en zich allerlei herinnerde. Aan sommige tentoongestelde voorwerpen schonk zij helemaal geen aandacht, bij andere bleef ze lang staan. Onder glas lag een klein pijpje met een verknauwd mondstuk. Wera zei zachtjes:

— Zijn pijpje . . .

Zij gingen naar het park. Het was wonderlijk geworden. De zware eiken ruisten. Het water in de vijver golfde. Zij gingen naar de grafvelden. Beneden was het donker en koud. De bewaker gaf hun een lichtje. Kranz lichtte bij. In het donker glinsterde iets. Het was de zinken lijkst. Van de zoldering droop water. Toen ze weer bovenkwamen, zwegen ze lang.

Zij kwamen weer bij de vijver en zetten zich aan de oever neer. Wera zei:

— Hoe komt u zo bruin? U bent zeker in de Kaukasus geboren . . .

— Nee, in Moskou.

Hij bekeek haar vol liefde. Zij was slank, haar gezicht had een ondoorgroondelijke uitdrukking: de trek van onstuimigheid en somberheid maakte plaats voor een licht, nauw merkbaar lachje.

— U moet wel van Lermontow houden, is het niet? — vroeg Kranz.

Zij antwoordde niet.

De avond viel. De hemel was donkerpaars. Wolken kwamen opzetten. Er was onweer in aantocht. Kranz stelde voor te proberen voor de regen het dorp te bereiken. Wera zei, dat ze nog wat wilde blijven zitten. Het vervulde hem met blijdschap, dat zij geen haast had in Tsjembar te komen. Zou ik me vergissen? Misschien is ze voor mij gekomen? . . .

— Wera Nikolajewna, toen u die keer naar buiten kwam . . .

Zij stond op:

— Laat u dat toch rusten . . .

Weer zaten zij daar zwijgend. De lichtjes van het dorp doordroonden de duisternis.

— Weet u, waar ik over denk? — zei Wera. — Hoe heeft Martynow het schot kunnen lossen? Dat zal ik nooit vatten, hoe oud ik ook word.

Haar opwindung deelde zich aan hem mede. Een kwartier later kwam hem, toen hij aan zijn jeugd en de oorlog dacht:

— Bij ons in het regiment was een zekere Zaitsew. Hij kon goed zingen en studeerde op het conservatorium. Hij en ik waren een keer net zo als wij nu . . . Dat was aan de Dnjep. Hij vertelde, dat hij een brief van Ljoedmila had gekregen . . . Diezelfde nacht overleed hij . . . Ik weet niet, waarom ik juist aan hem moet denken, en zijn minnetje mij gesneuveld. Misschien omdat hij de „Angel“ song. In mijn jeugd was dat lied bleef in 't jeugdige gemoed — geen woorden, maar alleen de melodie. Bij mij aan het front was een officier. Wij spraken over hem. Hij zei: „De romantische ironie vloekt voort uit een overvloed van idealiteit. Waarschijnlijk heeft het stekelvarken een recht op het paradijsvogel . . .“ Hij lachte altijd . . . Althans heeft hij kanen hebben hem gearresteerd, zoals u wel weet. Hij was toen het stond in de krant — ze hielden hem nu vast. U weet wel eens over de toekomst!

— Zelden... Vroeger dacht ik er vaker over.

— Ik denk er wel over. We leven in een vreemde tijd. We zijn nu zover gekomen, dat we niet alleen alles kunnen verklaren, maar ook alles kunnen voorspellen. En toch komt alles zo onverwacht... Goesew zei me, dat we een macht vormen en dat is waar. In de oorlog probeerde iedereen te raden, hoe sterk de pantsering van de „Tijger” was en of onze granaten er door zouden gaan. Maar neem nu eens het hart van onze mensen. Hij kan treuren om een kleinigheid, om een meisje, dat geen oog voor hem heeft, maar zijn pantser is zo sterk, dat er geen metaal doorheen komt...

De regen was opgehouden, maar een moment deed de bliksem alles opvlammen. Een donderslag weerklonk. Kranz stelde weer voor naar het dorp te gaan, maar Wera schudde opnieuw haar hoofd.

— „Zij beminden elkander zo lang en zo innig...”

Hij hield het niet langer uit:

— Wera, heb jij wel eens van iemand gehouden?...

Zij antwoordde zacht:

— Nee.

Hij wilde naar haar gezicht kijken, maar hij kon niets zien. Plotseling stond Wera op, bukte zich en kuste hem heftig op zijn mond. Voor hij tijd had zijn armen om haar heen te slaan of iets te zeggen, was zij verdwenen. Hij zocht haar in het park en riep: „Wera!...” Niemand gaf antwoord.

Het onweerde zwaar. Ieder ogenblik zette de bliksem alles in het volle licht: boomstammen, de muren van het huis van Lermontow en de hemel. In het donker strompelde hij verder, viel en ging de hele vijver rond. Tenslotte kwam hij op de weg uit. Het goot van de regen. Er was geen mens te zien. Hij wist niet waar hij heen zou gaan: naar het dorp, naar het station of naar Tsjembar? Hij zwierf rond tot het aanbreken van de morgen.

In Tsjembar vond hij dezelfde wiskunde-lerares, die hem van Wera verteld had. Zij legde de leerlingen uit, hoezeer Belinski van Lermontow gehouden had. Opgewonden vroeg Kranz haar:

— Is Wera Nikolajewna hier niet?

— Nee, wij hebben gisteren in Lermontowo op haar gewacht, maar zij is niet gekomen. Ze heeft haar plan zeker gewijzigd...

Onrust maakte zich van Kranz meester. Waar kon ze heengegaan zijn?... Na het nachtelijke onweer zag de wereld er licht en vrolijk uit. Alles was groen en trilde en straalde in de zon. Maar in zijn hart hing nog de duisternis van de afgelopen nacht.

Hij kon zich niet meer herinneren, hoe hij in Pestroesjkino gekomen was. Pas om elf uur 's avonds kwam hij daar aan. Tot zijn geluk sliep de vrouw des huizes nog niet. Zijn stem sloeg over van opwindning, toen hij vroeg:

— Is Wera Nikolajewna hier?

— Ze is op haar kamer... komt u binnen.

Wera lag met haar hoofd in het kussen begraven. Toen ze Kranz zag, sprong ze op, ging naar hem toe, pakte zijn hoofd met beide handen vast en zei:

— Zeg maar, wat je wilt... Het kan me niet schelen wat er van komt... Ik houd van je... O, wat houd ik van je!... Lach er niet om — voor mijn hele leven.

42

Mado wist niet, waar Beer zich thans bevond en zij schreef naar zijn oude adres. De brief zwierf lang. Pas in Juni kreeg Woronow hem in handen. Het was op een van de eerste voorjaarsdagen in de poolstreek. De zon kreeg al kracht. Woronow stond bij het raam en bekeek het uitzicht, dat hem steeds weer aangreep, ofschoon hij het iedere dag zag: de reusachtige berg, hier en daar met sneeuw bedekt, het meer zo zwart, alsof het geen water was, maar inkt, nietige speelgoedhuisjes, excavateurs, stenen en cement... Twee vrouwen waren in de tuin bezig; de grond leek wel vloeibaar. Het was Zondag. De radio maakte een afgrijselijk lawaai. Jongens lieten een vlieger op. Een charmant gekleed meisje kwam langs, bij de beek hield ze stil en keerde weer terug. Lang liep zij in de straat heen en weer. Eindelijk kwam er een jonge man aanlopen met een muts, die hem veel te groot was. Het meisje foeterde hem kennelijk uit. Hij probeerde zich te rechtvaardigen en maakte daarbij grappige gebaren met zijn handen. Woronow moest lachen. Toen schoot hem te binnen, dat er vandaag een vergadering was voor de bevolking van de stad over de strijd voor de vrede, waarop hij zou spreken. Hij moest de rede nog opschrijven. Ik kan niet spreken en ik weet bovendien niet, wat ik zeggen moet... Dat iedereen voor de vrede is, is toch duidelijk... Hij keek weer uit het raam. Het meisje en de jonge man hadden zich verzoend. Ze liepen lachend verder. De vrouwen zakten nog steeds weg in het zwarte deeg. Wat zouden ze hier eigenlijk planten? Zeker aardappelen...

— Nikolai Platonowitsj, er is een brief voor u uit het buitenland... Wat een mooie postzegels! Mag ik die hebben? Mijn zoonnetje spaart ze...

Woronow bekeek de enveloppe en glimlachte. Het was alsof hij met de brief een groet wisselde. Behoedzaam haalde hij de postzegels er af en gaf ze aan Doenjasja. Vervolgens sloot hij de deur en lachte de brief nogmaals toe. Hij had het gevoel, of France de kamer binnent kwam en zei: „Limoges hebben we bevrijd, nu is de beurt aan Parijs... Dede en

over de kaart gebogen: „Beer, zou je denken, dat we hen van rechts kunnen aanvallen? ...” Maar dadelijk komt de vrolijke Mickie aanlopen, brengt bosframbozen mee en zingt droevig:

Wij zullen samen sterven,
Lang voor het morgenuur,
Want wij zijn partizanen,
En d'eersten in het vuur.

Hij las de brief van Mado en de glimlach verdween niet van zijn gezicht. Hij trachtte zich de zwarte mijnwerkersnederzetting voor te stellen, de nevel, de kleine lichtjes en tussen de menigte Mado ... Nooit heb ik zo'n meisje ontmoet! Ik kan begrijpen, dat Sergej voortdurend aan haar gedacht heeft. Sergej had een ongewone eigenschap: op een of andere wijze zag hij alles van te voren. In Juli tweeënveertig zaten we allemaal op de invasie te wachten, maar hij lachte bitter: „Ze hebben het niet op ons en waarom zouden ze zich dan haasten? ...” In Parijs leerde hij een meisje kennen. Het was de dochter van een industrieel en zij heeft me verteld, hoe zij er toen over dacht, maar hij begreep direct, wat er in haar stak ...

De brief wond Woronow op; het verleden herleefde voor hem. Sergej had er meer dan eens aan herinnerd, hoe Woronow tegen hem gezegd had: „Wanneer wij hier terugkomen, kunnen we beter de brug niet hier bouwen, maar driehonderd meter stroomafwaarts ...” Dat was geweest, voordat Sjoelepov rapporteerde: „Wij hebben luitenant Woronow verloren.” Sergej sneuvelde, maar Woronow keerde in het voorjaar van 1945 in Leningrad terug. Opgewonden haastte hij zich toen van het station naar de Kirowski-prospekt: in de allerzwaarste dagen had de gedachte aan een weerzien met Nina hem kracht gegeven. Toen zijn buurvrouw hem zag aankomen, barstte zij in tranen uit: „In December tweeënveertig, op de zeventiende ... U weet zelf, hoe we hier leefden. Nina Pawlowna was sedert de herfst niet meer opgestaan ... ik ging naar haar bed en dacht, dat ze sliep, maar ze haalde geen adem meer ... Zij had u een brief geschreven ...” Woronow stond daar, te groot voor het kleine kamertje, zonder iets te zeggen of te vragen. Hij had het gevoel, of het leven hem verliet, of hij zo zou neervallen en de beproevingen ten einde waren. De brief had hij pas velen dagen later gelezen. Nina schreef: „Mijn liefste, mijn beminde, sedert de zomer heb ik geen bericht van je gekregen, maar ik weet, dat alles goed is. Ik wil afscheid van je nemen, je stevig omarmen en zeggen, dat jij moet leven, dat je gelukkig moet zijn, erg gelukkig, dat zegt mijn liefde, alles wat in mij is blijven leven — indien ik nog adem, is het om jou. Vaarwel, mijn leven!” Hij zag de glimlach van Nina, haar tendere handjes en hield het niet langer uit, hij liet zijn tranen de vrije loop.

Hij had Sergej gezegd, waar de brug gebouwd moest worden, maar het werd hem nu duidelijk, dat er voor hem geen brug meer naar het leven was. Als een dichte nevel hing het verleden om hem heen — de kuil in Keulen, waar de mensen van honger stierven, de mijnen, de verledingen, de dood en de leegte —, geen Nina meer, geen Nina. Om hem heen vreemde mensen, met wie hij niet wilde spreken en ook niet kon spreken over alles, wat hij doorgemaakt had. Hij reisde naar Moskou om de brief te overhandigen, die Mado hem meegegeven had. Nina Georgiëwna zei hem: „Sergej is niet meer...” Zo ervoer hij de dood van Wlachow. Hij voelde zich eenzaam, alsof het hele bos gekapt was en toevallig één boom was blijven staan.

Men bood hem werk aan in Leningrad, maar hij verzocht naar het Noorden gestuurd te worden: daar waren velen, die van elders gekomen waren en nog geen tijd hadden gehad om te aarden, meende hij en daarom zou het leven hem temidden van hen lichter vallen.

Aan de Noordelijke Dwina was hij geboren en had er zijn jeugd doorgebracht. Met het Noorden verbond hij de gedachte aan wit en groen — een rustige, brede rivier, en onmetelijke bossen. Het Noorden, dat hij te zien kreeg, was anders — zwart en vol onrust. Lang keek hij naar de grote berg. Men had hem gezegd: „Dat is apatiet...” De naam van de berg was moeilijk uit te spreken: „Koekiswoemtsjorr. Nog moeilijker was het aan dit nieuwe leven te wennen. Woronow bouwde bruggen, fabrieken en huizen. De arbeiders monteerden kogelmolens, classificators en trommelfilters. Toen Woronow een keer een bezoek bracht aan de omtrek, zag hij rendierspannen. Alles leek hier onmetelijk oud en voorhistorisch, maar tegelijk ongewoon nieuw. De mensen kwamen uit alle windrichtingen: er waren hier zowel landgenoten van Woronow, als mensen uit Orjol en de Oekraïne. De stad groeide van maand tot maand, ze leek op een tentoonstelling voor bouwkunst. Het rook naar kalk en verf. Overal was het nog ongezellig, maar de mensen werden verliefd, brachten kinderen ter wereld en stierven. Ofschoon de stad veel jonger was dan Woronow, waren er mensen, die hier lang woonden en wier kinderen zeiden: „Wij zijn inheemsen...” Het werk liet Woronow niet de tijd om zich in herinneringen te verliezen. Nauwelijks was het een klaar, of hij begon aan het volgende. Hij bouwde bij sneeuwstormen en in zomernachten, wanneer de lucht wemelde van steekvliegen, zelfs in de zwarte poolwinter. Hij werd naar Moskou geroepen, bij de minister-raad. Hij had nauwelijks tijd bij Nina Georgiëwna aan te gaan: hij was geheel en al gepakt door het koortsachtige werk, dat hem van de ondergang had gered.

Hij had zijn hart verloren aan de vijfjarige Moesla. Zij was de dochter van de stenotypiste Lena Kolosowa. Toen Woronow Lena met haar dochttertje voor de eerste keer ontmoette, kon hij niet geloven, dat het moeder en dochter was: Lena zou men niet meer geven dan

achttien, maar zij was negenentwintig. De oorlogsjaren had zij in Leningrad doorgebracht. Haar man werkte in de Kirow-fabriek, hij stierf in 1944, toen hun dochtertje nog geen jaar was. Lena was erg verlegen. Wanneer men haar aansprak, werd ze rood tot achter haar oren. Het verbaasde haar, dat de hoofdingenieur zich met Moesia bezighield, speelgoed en lekkers voor haar meebracht. Woronow wist met kinderen mee te doen, hij hoefde zich daar helemaal niet bijzonder voor in te spannen: in hemzelf school nog veel kinderlijks. Misschien deed Moesia hem aan Misjka denken, misschien had hij er behoefte aan iemand te vertroetelen, in ieder geval kwam hij steeds vaker bij Lena Kolosowa. Op een keer viel hem op, dat de moeder van Moesia er slecht uitzag. Hij stuurde Lena naar de dokter, men stelde een begin van leucaemie vast en schreef rust en versterkende middelen voor. Woronow zorgde nu ook voor Lena. Hij was zo zorgzaam, dat Lena, die niet door het leven verwend was, het niet allemaal kon verwerken en in tranen uitbarstte. Hij troostte haar, sloeg zijn armen om haar heen en voor hij er erg in had, zei hij: „We moesten maar samen verder door het leven gaan. Dat zal voor ons beiden gemakkelijker zijn. Ook Moesia zal er blij om zijn...”

Sedert die dag was er een jaar verstreken. Lena was een ander mens geworden. Ze was mooier geworden en haar ziel had zich ontplooid. Het bleek, dat zij voor iets in geestdrift kon raken, kon debatteren en gekheid maken. Zij was er zelf verwonderd over: „Je hebt me wakker gemaakt, net als in het sprookje...”

Hij werkte hartstochtelijk, tot hij er bij neerviel, hij kon zich niet meer losmaken van deze ongezellige, wonderlijke stad, die aan het einde van de wereld omhoogschoot. Hij was er verrukt van, zowel tijdens de witte nachten, wanneer in het gelijktijdige licht van morgen- en avondrood alles rondom er rose en doorzichtig uitzag, als ook in de winter, wanneer de schijnwerpers, de vlammen van de fabrieken en de lichtketens in de straten de strijd aanboden tegen de eeuwige duisternis. Hij klemde zich vast aan de wrede, harde grond, groeide er in vast en bedacht lachend, dat hij nu ook „iemand van hier” was. Hem beroerde niet alleen de vraag, wat er gebouwd werd en of het werk binnen de gestelde termijn voltooid werd, maar hij volgde met dezelfde geestdrift de groei van de apatietindustrie, de hardnekkige arbeid van de tuinders, de technische school, de wegen en het dagelijkse leven in de stad.

Hij kon zich niet voorstellen, dat hij pas vier jaar geleden hierheen gekomen was, dat Moesia zijn dochter niet was. Als men daar iets van zou zeggen, dan zou hij boos geworden zijn, zoals hij ook boos geworden zou zijn, als Lena op de gedachte gekomen was te zeggen dat hij maar toevallig met haar getrouwd was, omdat hij heimwee had en zich eenzaam voelde. Hij wist nu zeker, dat hij Lena aanbad, dat Moesienka hun dochter was en dat zij in deze onbegrijpelijke stad zou leven en samen met hen opgroeien.

Er was niets, dat hem aan het verleden herinnerde, behalve de brieven van Mado. Zij schreef zelden en wanneer Woronow een brief van haar kreeg, sloot hij zich op en verkeerde urenlang met het verleden, doorleefde opnieuw de dood van Nina, het verlies van Misja, het einde van Sergej, de kuil in Keulen en de Maquis. Zo was het ook nu: hij moest zijn toespraak voorbereiden, maar in plaats daarvan dacht hij aan Mado.

Hij zag het bos in de buurt van Limoges voor zich: lente, veel bloemen, waaronder bekende — boterbloemen, kamille, campanula, maar ook andere, die hij voordien niet gezien had en waarvan hij de namen niet kende. Vijf Juni. Nooit zou hij die avond vergeten. Die nacht lieten ze een brug in de lucht vliegen en Mickie keerde niet terug... Hij zat met France op een open plek in het bos en vertelde haar van de zomer van tweeënveertig... Hij had zich erover verwonderd, waarom het haar zo aangreep, toen hij de naam van Sergej noemde. Later had hij het pas begrepen... Maar misschien had hij het ook niet begrepen: zo groot was hun liefde en daarbij zo ongrijpbaar, zo broos. Sergej vertrok en alles scheen afgebroken — en toch was het, naar Woronow meende, de sterkste liefde, die hij ooit gezien had... Wat een geluk, dat Mado leefde, dat zij anderen deelgenoot kon maken van de geestdrift van die jaren, dat zij kon vertellen, waarvoor de vrolijke Mickie gestorven was! Mickie zong die avond:

Wij moeten samen sterven
't Is ons niet toegestaan.
Wij moeten samen sterven
Vóór 't kraaien van de haan...

Woronow schrok op. Lena kwam binnen.

— Nikolai, er is gebeld. In de schouwburg wacht men op je...

Zij keek hem onderzoekend aan en begreep direct, dat hij aan dat andere, vroegere leven had zitten denken en zij zei verder niets meer. Hij stond op, groot, onhandig, schudde zijn zware hoofd, waarop zijn dichte grijze haren wild door elkaar zaten en behoedzaam, als was hij bang haar pijn te doen, omhelsde hij Lena.

In de schouwburg was het vol. Roednikow hield een referaat. Hij las voor uit een schrift, zijn stem klonk gedempt en verveelde. De importateurs en haaien van Wallstreet hebben zich verrekend... De vreemde woordigers van zevenenzestig landen hebben nu hun machtspeleken verheven. Zij brengen de vaste wil van meer dan een miljard mensen tot uitdrukking... De Churchills en Marshalls proberen vroeger het veld van de geschiedenis terug te draaien...

In het begin lusterden allen. Toen werden de ogen naar en een ander volgde zijn eigen gedachten. Toen Roednikow klaar was, kwam een bedel weer tot zichzelf en klapte. De voorzitter zei:

— Het woord is nu aan hoofdingenieur kameraad Woronow.

Woronow ging naar het spreekgestoelte en dacht half afwezig: ik weet niet, wat ik moet zeggen . . . Ik heb zelfs geen concept . . .

— Ik wil het hebben over de strijd voor de vrede, maar eerst moet ik een paar woorden over mezelf zeggen, anders is het niet te volgen. Toen ik in het achterland de fascistten in handen viel, was ik gewond. De onzen dachten, dat ik dood was en namen mijn papieren mee. In Keulen folterde men ons door dorst — er werd een emmer water neergezet en wie er naar toe ging, werd neergeschoten. We waren met zevenhonderd, maar niet meer dan twintig overleefden het. Ik werd naar Frankrijk gestuurd en moest daar in de mijnen werken. Ik doodde een fascist en ontvluchtte. Bij een boerderij klopte ik aan en zei: „Ik ben een Rus.” Er was daar een meisje, dat wist, waar de partizanen waren. Ik kwam bij een partizanenafdeling. Kameraden, ik ken de mensen, die nu voor de vrede strijden. Vandaag heb ik een brief ontvangen van een Franse vrouw. In onze afdeling werd ze France genoemd. Ik nam deel aan de overval op een gevangenis. Daarbij werd zij bevrijd. De Gestapo had haar gefolterd, maar ze had geen woord losgelaten . . . Ik kan zeggen, dat niet iedereen toen in Frankrijk de moed had zijn mond open te doen. Maar de communisten verhieven hun stem zo hard ze konden. Alleen wanneer de Gestapo hen folterde, zwegen ze . . . Mado — haar werkelijke naam is Mado — ging bij alle operaties met ons mee . . . Deze brief is lang onderweg geweest. Zij schreef deze tijdens de mijnwerkersstaking, ze was daar door de partij heengezonden om de kinderen te evacueren. Zij schrijft, dat het daar net is als in de oorlog. Er wordt op hen geschoten, zelfs tanks worden aangevoerd, maar de mijnwerkers houden stand. Ik weet, dat er in de zaal heel wat mijnwerkers zitten en tot hen wil ik zeggen, dat zij in Frankrijk goede vrienden hebben, die de dood in de ogen durven zien. Wij hadden in onze afdeling een oude wijnboer. Hij werd gewond. Hij was stervende en een uur voor zijn dood verzocht hij me aan kameraad Stalin te zeggen, dat de oude Désiré zijn wijngaard in de steek had gelaten om zich bij de partizanen te voegen en Stalin zijn groeten zond. U moet mij verontschuldigen, ik spreek wat onsamenhangend, ik ben opgewonden. Wanneer men groeten zendt aan kameraad Stalin, dan zijn deze voor ons allemaal . . . Désiré is gesneuveld, Charles is nog in leven, de mijnwerker André — hij was dieldriest — bracht dynamiet mee uit de mijn, Givet uit Parijs werkte in een fabriek — maar het is me niet mogelijk over hen allemaal te vertellen. En daar waren niet alleen Fransen. Er was een klokkenmaker uit Praag, hij werd dan ook Tsjech genoemd. Misschien is hij nu thuis, ik weet het niet. Er waren Spanjaarden bij, José is gevallen, maar Manolo, een chauffeur uit Barcelona, bleef in leven. Waarschijnlijk zitten de Franse autoriteiten nu achter hem aan, maar ik geef u de verzekering, dat iemand als hij het niet opgeeft . . . Ik was een eenvoudige luitenant, wat had ik nu in mijn

mars, maar zij zeiden dadelijk: „Zeg ons maar, wat we moeten doen, jij bent toch een Rus.” Onze stad ligt ver weg, in het buitenland staat ze niet eens op de kaart, maar vergeet u niet: iedereen kijkt nu naar ons, wendt geen oog van ons af, men vertrouwt op ons en houdt van ons... Ook toen wisten de mensen, wie een echte vriend was en wie alleen maar zo deed. U denkt misschien, dat de Amerikanen en de Engelsen de partizanen wapens gegeven hebben? Geen sprake van. Ik weet nog, hoe het Duitse garnizoen in Limoges zich overgaf. Wij, partizanen, hadden de stad bevrijd, — Joost mag weten, waar hij vandaan kwam: daar dook een vertegenwoordiger van het geallieerde commando, een Engelse majoor, op. Hij verklaarde, dat de onderhandelingen over de capitulatie op het Zwitserse consulaat gevoerd moesten worden. Daar was de commandant van onze afdeling, een onderwijzer, wij noemden hem Dédé, hij vertelde, hoe de Engelse majoor de SS-ers strijkages maakte. Dédé zei: „Van hen zijn we nog alles te wachten... Ze vrezen nu niet de Duitsers, maar de partizanen...” Ik weet, dat Mado nu strijdt voor de vrede, maar ook Dédé en de mijnwerker André en Manolo en vele anderen — in Italië, in Mexico, in Griekenland, in India — overal... Wij staan aan hun kant, zoals wij aan hun kant stonden, toen wij het fascisme ten val brachten. Ook toen waren er, die een vals spel speelden, terwijl anderen de dood in gingen... Ook nu strijden ver van ons, ergens in Griekenland, mensen. Honderd dappere mannen op een kale berg. Kameraden, zij zien naar onze stad. Wij doen hier grote dingen. Een vreemd woord — apatiet, maar het betekent: „leven voor de aarde.” Wanneer wij veel apatiet produceren, zal er een goede oogst van suikerbieten zijn — dat betekent, dat alle kinderen suiker zullen krijgen. Want het leven moet zoet zijn... Wanneer er veel apatiet gewonnen wordt, krijgen we veel katoen en dan kunnen de meisjes zich goed kleden... Dan wordt ons land sterker en dientengevolge ook het kamp van de vrede. We helpen nu zowel de Grieken, als de Française Mado en de mijnwerkers over wie zij schrijft, en ook China en de negers in Amerika. Zeker, zij kennen onze namen niet, zij weten niet, dat deze berg Koekiswoemtsjorr heet, ze weten zelfs niet, dat er een dergelijke stad op de wereld bestaat, maar zij weten, dat wij samen met hen voor de vrede strijden... Velen der onzen zijn niet uit de oorlog teruggekeerd. Wij zullen hen niet vergeten. Voor de moeders van de gevallen en voor de kinderen dragen wij de verantwoording. Wij hebben in de oorlog overwonnen, en nu moeten wij de oorlog zelf overwinnen.

Nooit tevoren had Woronow de kameraden van zijn verleden verteld: zelfs Lena wist weinig van zijn leven tijdens de oorlogsjaren. Nu hij hardop gesproken had over wat hem terneergedrukt en opgetild had bij zijn terugblik op het verleden, voelde hij zich uitgeput. Lang zat hij daar roerloos. Toen de vergadering afgelopen was, verliet hij het podium, keek afwezig de zaal rond, ontdekte Lena en zei zacht:

— Laten we naar huis gaan, Moesenska wacht zeker op ons . . .

Bij de deur hield de oude Pawlow hem staande. Men kende hem in de stad: hij had destijds tegen de interventielegers gestreden en daarbij een oog verloren. Pawlow drukte Woronow stevig de hand:

— Wanneer u weer aan uw Française schrijft, vergeet u dan niet haar van ons te groeten: Alle kameraden vragen erom, en groet u haar ook van mij persoonlijk. Schrijft u maar: „De groeten van de oude partizaan Galaktion Zacharowitsj Pawlow.” Zij zal het begrijpen . . .

43

Het werd een warme zomer. Sablon zat nog steeds in Moskou. Hij zei tegen zichzelf dat het dwaas was om langer te blijven — hij had alles gezien, wat hij wilde, zijn vrouw wachtte op hem. Zij schreef, dat zij nog niet naar Bretagne vertrokken was, maar dat de vakantie van hun dochttertje al begonnen was. Waarom stelde hij dan het vertrek uit? Hij bracht een dag door in een pionierskamp, reisde naar Jasnaja Poljana, en bezocht Kiëw. Mensen, die hem niet welgezind waren, hadden hem eens een „avonturier” genoemd — zijn leven was een aaneenschakeling van verre reizen, plotselinge hobby's, moedige, soms gevaarlijke daden geweest. Nu maakte een lusteloosheid zich van hem meester. Hij had angst om naar Parijs terug te keren, Nivelles te ontmoeten, gesprekken te voeren met Bannelier, Bédier en andere mensen, die hij voor zijn reis naar Rusland voor geestverwanten had gehouden. De bedompte kamer in „Metropol” leek hem een toevluchtsoord, daar kon hij zich voor het leven verstoppen. Hij begon aan een boek over zijn kinderjaren. Als hij terugblikte, zag hij een verwarde en onbegrijpelijke levensweg. Alleen het begin van deze weg was hem vertrouwd — de spelen, de eerste verwondering, de eerste beledigingen van een klein kind. Hij schreef niet, omdat hij nog een boek wilde schrijven: wanneer hij zich in zijn herinneringen begroef, vergat hij wat hem verhinderde te leven.

Hij zette zijn wandelingen door Moskou ijverig voort. Moskou was stoffig en leed onder de hitte. Hij hing lang in plantsoenen rond en at ijs. Hij had wat Russisch geleerd en onderhield zich nu en dan met de mensen, niet uit nieuwsgierigheid zoals in de eerste weken, maar omdat hij zich bedroefd en eenzaam voelde. Hij had al lang begrepen, dat de Russen voor hem een raadsel zouden blijven — al dertig jaar leefden ze anders dan de Fransen of Engelsen en hadden hun eigen opvattingen, eigen vreugde en eigen verdriet. Hij stelde geen vragen, maar verheugde zich, wanneer de mensen over koetjes en kalfjes met hem spraken — over het weer, over de kinderen of over het feit, dat men het in een

vreemd land moeilijk had. Hij voelde welwillendheid in hun woorden en nu en dan belangstelling voor de mens uit een andere wereld, soms ook een zeker medelijden.

Op een keer raakte hij in het park van Izmailowo in gesprek met een eerbiedwaardig uitziende oude man, die wat Frans kende. Deze vertelde, dat hij voor de revolutie advocaat in Tambow was: hij verdiende goed en had in 1912 Nice bezocht en het carnaval daar gezien. Nu woonde hij bij zijn zoon, een belangrijk specialist. Sablon merkte, dat zijn gesprekspartner niet veel voor de Sowjet-orde voelde en dacht: als ik hem ontmoet had, toen ik hier kwam, zou ik waarschijnlijk blij geweest zijn — zulke mensen had Nivelles op het oog... De oude man scheen zijn gedachten te raden en zei:

— Bij het begin van de revolutie was ik tweeënveertig. Op die leeftijd kan een mens nauwelijks meer veranderen... Maar kijkt u eens naar mijn zoon, hij was toen achttien — ik ben vroeg getrouwd —, hij denkt er anders over. Hij zegt, dat hij reusachtige arbeidsmogelijkheden voor zich ziet... En mijn kleinkinderen menen eenvoudig, dat men niet anders kan leven. Wanneer ik hun vertel, hoe ik voor de revolutie leefde, lachen ze of worden boos. De oudste is in het voorjaar van school gekomen. Hij zei ronduit tegen me: „Opa, het is nu tijd geworden dat allemaal te vergeten...”

Sablon fronste zijn voorhoofd:

— Ik geloof, dat ik hier niet zou kunnen leven...

De grijsaard glimlachte:

— Dat komt, omdat u aan de kant staat... Ik zal niet zeggen, dat ik dat alles gewenst heb, waarom zou ik op mijn leeftijd liegen? Voor de revolutie had ik het goed, maar er waren ook anderen — het volk heeft beslist. Verscheidenen zijn gevlucht, u hebt hen wellicht in Parijs ontmoet. Een advocaat uit Tambow serveerde daar, naar men zegt, sjasjlyk op sabels... Maar ik ben niet weggegaan... Als mijn geheugen mij niet bedriegt, was het een van uw landgenoten, die eveneens tijdens de revolutie gezegd heeft: „Men kan zijn vaderland niet aan zijn schoenzolen meenemen.” Toen de Duitsers luchtaanvallen op Moskou deden, heb ik op het dak de wacht gehouden. De mensen zeiden, dat ik er te oud voor was, maar ik hield voet bij stuk... Ik had toen maar één wens: dat de Duitsers weggejaagd zouden worden... Onlangs heb ik de „stem van Amerika” gehoord. Een of andere deserteur voerde het woord en zei, dat het in Amerika beter was. Hij had een goede woning en de Amerikanen wilden ons helpen. Ik wil het er nog niet eens over hebben, dat men zo iets niet doet, maar wat is dat dom! Is er dan iemand, die het door oorlog beter kan krijgen? Laat niemand zich over ons zorgen maken... U bent toch Fransman, iemand daarvandaan. Ik zou wel eens willen weten, hoe u erover denkt...

Sablon dwong zich te antwoorden:

— Ik? Ik denk niets... Ik haat de oorlog. Indien men mij zou zeggen, dat de oorlog onvermijdelijk was, zou ik vermoedelijk een eind aan mijn leven maken.

Sablon kreeg verschillende telegrammen van Nivelles, maar hij beantwoordde er niet een. Nivelles verzocht het ministerie van buitenlandse zaken een onderzoek in te stellen. Vergeefs belde de Chaumont het hotel op: Sablon kwam niet aan de telefoon. Tenslotte besloot de Chaumont naar „Metropol” te rijden. Sablon zat in een Turkse mantel gehuld te schrijven over de indruk, die op hem als achtjarig knaapje de dood van zijn jongere broer had gemaakt Toen hij de Chaumont zag, fronste hij zijn voorhoofd.

— U dacht zeker al, dat de Russen mij gearresteerd hadden? Zoals u ziet, is alles in orde. Ik schrijf...

De Chaumont begon Sablon verwijten te maken: hoe kon hij zijn vrienden vergeten en dat nog wel in het buitenland. Madame de Chaumont was zeer bedroefd. In Parijs maakte men zich zorgen...

Sablon viel hem in de rede:

— Ik schrijf mijn vrouw iedere week en krijg van haar ook brieven. Gisteren ontving ik een telegram — mijn vrouw had besloten niet op mij te wachten en is met mijn dochter naar Quimperlé vertrokken. Wij hebben daar een huisje. Bent u wel eens in die streek geweest?

De Chaumont antwoordde, dat hij het Zuidelijk deel van Bretagne niet kende, maar dat hij van Quimperlé veel goeds gehoord had. Na een korte stilte kwam hij op het doel van zijn bezoek terug:

— Onze wederzijdse vriend Nivelles heeft mij verzocht u er aan te herinneren, dat het agentschap dringend om uw artikelen verlegen zit. Nivelles was bang, dat u wellicht ziek geworden was...

Het woord „onze wederzijdse vriend” ergerde Sablon, maar hij beheerste zich en antwoordde, dat hij voor zijn terugkeer naar Parijs niets wilde schrijven, maar dat hij naar alle waarschijnlijkheid spoedig naar huis zou gaan — hij wilde met zijn gezin vakantie houden.

De Chaumont trachtte het gesprek gaande te houden. Hij vroeg, waar Sablon mee bezig was, hoe hij het huis van Tolstoi gevonden had, en zei, dat in Frankrijk iedereen zich nog steeds opwond over het Duitse vraagstuk. Sablon bewaarde verstoord het stilzwijgen.

Diezelfde avond verzond de Chaumont een codetelegram. Hij deelde mede, dat Sablon geen lust had om de ambassade te bezoeken, geen omgang had met de buitenlandse journalisten, met uitzondering van een Poolse communist, dat hij met Smiles ruzie had gehad over politieke vraagstukken, waarbij Smiles categorisch beweerde, dat Sablon van plan was naar de bolsjewiki over te lopen en in Moskou te blijven. De Chaumont voegde er aan toe, dat hij niet zeker was van de juistheid van de inlichtingen, die Smiles hem gegeven had, maar dat Sablon op hem een terneergeslagen indruk had gemaakt.

Nivelle was door dit bericht zo verslagen, dat hij zijn gewone zelf-beheersing verloor, buiten zichzelf raakte en Mary met „roodharige hoer” betitelde. Hij begreep, dat Sablon hem de nek zou kunnen breken. De senator heeft mij de vrije hand gelaten en ik heb Sablon naar Moskou gestuurd. Dat was natuurlijk dom: Sablon houdt ervan voor clown te spelen, hij heeft er zijn krant al eens in laten lopen met Franco... Uiteindelijk heeft natuurlijk Low schuld: hij had kunnen weten, dat de Russen geen kinderen zijn en er niemand in zullen laten, die reeds tegen hen is opgetreden. Er blijft me niets anders over dan Sablon uit te dagen. Hij zei me, dat hij verontwaardigd was over de politiek van de Russen. Wie had kunnen vermoeden, dat ze hem zouden bekeren? Dat kan men een verstandig mens allemaal duidelijk maken, maar niet deze roodharige wilde. Hij is ervan overtuigd, dat de hele wereld net is als zijn Mississippi... Smiles verzekert, dat Sablon het met de Russen eens is geworden. Hij kan met onthullingen naar voren komen, dat is nu mode. Zeker, ik heb vaak genoeg met hem gesproken, maar wie weet, of de Chaumont hem geen klare wijn geschonken heeft? Als Sablon achter de bedoelingen van de roodharige gekomen is, dan is het uit met „Transoc”. Coster is momenteel in Praag en Greisen in Warszawa. De communisten zijn in staat een proces in scène te zetten. Ik zou daarbij een hoogst pijnlijke rol spelen. Wie zou er aan denken, dat mij dat alles weinig interesseert, dat ik een dichter ben en dat Paul Valéry waardering had voor mijn gedichten?...

Toen Nivelle wat tot kalmte gekomen was, kwam hij tot de conclusie, dat het ergste was zich te laten overrompelen. Hij berichtte de senator, dat de Russen probeerden Sablon om te kopen. Er waren tekenen, die er op wezen, dat ze niets bereikt hadden. Het gevaar bleef natuurlijk bestaan: Sablon was een schitterend journalist, maar hij had zijn zwakheden. Hij was niet ongevoelig voor geld en daarom moest men op alles voorbereid zijn...

Low ontstak in woede, hij vervloekte Sablon, zijn schoonzoon en alle Fransen. Omkoopbaar tuig! Marshall zal me er nooit en te nimmer van kunnen overtuigen, dat het juist is om een zo eerloze natie te helpen. Nivelle moet ik weggagen. Hij kan niets klaarmaken. Ik zal Mary geld sturen, dan kan zij, wanneer zij wil, hem onderhouden. Daar zal hij zich over verheugen: het is de droom van iedere Fransman om zich door een vrouw te laten onderhouden... Nu moet ik Nivelle overigens niet aanpakken — eerst moet hij deze geschiedenis tot een oplossing brengen. Low dicteerde zijn antwoord: „Uw brief heb ik ontvangen en ik moet eerlijk zeggen, dat ik ontdaan ben over uw lichtzinnigheid. Klaarblijkelijk vat u de ernstigste aangelegenheden net zo op als het dichten. Daarover zullen we het trouwens later wel eens hebben. Probeert u er achter te komen, wat de Russen Sablon geboden hebben. U kunt hem dan dezelfde som, vermeerderd met tien tot twintig procent aanbieden. Treft u tege-

lijkertijd alle voorbereidingen om hem door de modder te halen voor het geval uw vermoedens uit zouden komen. Verzamelt u compromitterende documenten. Wanneer u daartoe niet in staat bent, laat u dan Bill Coster uit Praag komen. Weest u niet kieskeurig met uw middelen, de hele wereld moet weten, wat voor een gemeen individu hij is." Low dacht een ogenblik na en voegde er toen aan toe: „Mengt u voorlopig niemand in de zaak, ook Bill niet. Brengt u zelf het materiaal bij elkaar en gaat u daarbij voorzichtig te werk. Bereidt u een gepeperd artikel met feiten voor. Ik raad u aan voorlopig nog het zwijgen te bewaren in de hoop, dat uw informaties zich niet zullen bevestigen. Ik bid ervoor en vertrouw, dat de waarheid zal triomferen."

Toen Nivelle deze brief las, moest hij lachen: hij stelde zich voor hoe de roodharige voor het zieleheil van Sablon bad. Overigens viel er niet veel te lachen — uit de brief viel op te maken, dat Low razend was. Er staat me niets goeds te wachten . . .

Nivelle schreef een artikel, waarbij hij zich moeite gaf de toon van Coster te benaderen. Dit artikel zou het agentschap versturen voor het geval Smiles gelijk zou krijgen. Zijn naam zou Nivelle er natuurlijk niet aan geven — het was niet zijn genre . . . Nivelle schreef, dat Sablon, die velen voor onomkoopbaar hielden, in werkelijkheid naar geld joeg en bereid was, voor geld zijn eigen gezin te verraden. Voor de tegen Franco gerichte artikelen had hij van de Spaanse anarchisten twee schilderijen van Velasquez gekregen, die hij door middel van een tussenpersoon aan Brazilië verkocht had. Tijdens het verzet maakte hij deel uit van de groep „La Patrie" en verschaftte inlichtingen aan de Gestapo. De Duitsers stortten maandelijks op zijn naam in Genève zesduizend franc. Het artikel eindigde als volgt: „Niemand zal zich erover verbazen, als deze verrader ook aan de dertig zilverlingen van het Kreml geen weerstand zal kunnen bieden. Dat Moskou zich van dergelijke creaturen bedient, laat zien, dat de standvastige politiek van Washington vruchten begint te dragen. De roden hebben niemand meer, op wie zij zich kunnen verlaten en daarom kopen zij een oplichter om, die zelfs geen geloof meer vindt bij de naïeve lezers van de „Daily Worker", de „Humanité" en de „Unità".

Sablon bevond zich nog steeds in Moskou. Het regende onophoudelijk en hij ging zelden uit. Tot schrijven kwam hij niet. Hij wist niet, hoe hij de tijd moest doorkomen. Er kwam een brief van zijn vrouw, zij deelde hem mede, dat het in Bretagne prachtig was. Madeleine ging dikwijls naar zee. Zij baadde daar en liet zich bruin branden. Zij tenniste en wachtte vol ongeduld op haar vader. In de tuin stonden zijn lievelingsbloemen juist te bloeien — anemonen. Bekenden waren er niet, alleen Gervais, de visser, was komen vragen, wanneer Sablon kwam — hij wilde hem meenemen op de kreeftenvangst. Toen Sablon de brief gelezen had, belde hij de tolk: „Zou u willen informeren, wanneer er een vliegtuig naar Praag gaat? Ik wil zo snel mogelijk vertrekken."